

REMAKE (O EXPOSICIÓ ACTUAL) DELS PRECEDENTS I LA FORMACIÓ DEL DRET CIVIL A LES ILLES BALEARS

Francesca Llodrà Grimalt

Professora titular de dret civil

Universitat de les Illes Balears

Vocal del Consell Assessor de Dret Civil Balear

Resum

Aquest treball pretén fer un recorregut per la història del dret civil a les Illes Balears, des de la conquesta de Mallorca el 1229 fins a la Compilació de dret civil especial del 1961, des del punt de vista de la formació de les fonts privades o dret civil.

La història del dret, en relació amb les Illes Balears, tracta del sistema jurídic que en cada època s'hi ha establert i del dret municipal o *iura propria*. A partir d'aquests estudis ortodoxos, el present treball construeix, de manera paral·lela, un *iter* o història jurídica dels precedents jurídicocivils, amb el nucli central del sorgiment i la trajectòria posterior del *ius commune* a les Illes Balears, i conclou amb el fet que l'existència del *ius commune*, malgrat les acepcions i connotacions pròpies, fou el fonament i la justificació de la Compilació del 1961.

Paraules clau: dret foral, Compilació, Illes Balears, fonts, codificació.

REMAKE (O EXPOSICIÓN ACTUAL) DE LOS PRECEDENTES Y LA FORMACIÓN DEL DERECHO CIVIL EN LAS ISLAS BALEARES

Resumen

Este trabajo pretende ser un recorrido por la historia del derecho civil en las Islas Baleares, desde la conquista de Mallorca en 1229 hasta la Compilación de derecho civil especial de 1961, desde el punto de vista de la formación de las fuentes privadas o derecho civil.

La historia del derecho, en relación con las Islas Baleares, trata del sistema jurídico que en cada época se ha establecido en ellas y del derecho municipal o *iura propria*. A partir de estos estudios ortodoxos, el presente trabajo construye, de manera paralela, un *iter* o historia jurídica de los precedentes jurídico-civiles, con el núcleo central del surgimiento y la posterior trayectoria del *ius commune* en las Islas Baleares, y concluye con el hecho de que la existencia del *ius commune*, a pesar de las acepciones y connotaciones propias, fue el fundamento y la justificación de la Compilación de 1961.

Palabras clave: derecho foral, Compilación, Islas Baleares, fuentes, codificación.

REMAKE (OR ACTUAL EXPOSITION) OF PRECEDENTS AND FORMATION OF CIVIL LAW AT BALEARIC ISLANDS

Abstract

This work aims to be a journey through the history of civil law in the Balearic Islands, from the Conquest of Mallorca in 1229 to the Compilation of special civil law of 1961, from the point of view of the formation of private sources or civil law.

The history of law, in relation to the Balearic Islands, deals with the legal system that has been established in them at each time and with municipal law or *iura propria*. From these orthodox studies, the present work builds, in parallel, an *iter* or legal history of the legal-civil precedents, with the central nucleus of the emergence and the subsequent trajectory of the *ius commune* in the Balearic Islands; to conclude with the fact that the existence of the *ius commune*, despite its own meanings and connotations, was the foundation and justification for the 1961 Compilation.

Keywords: private civil law, Compilation, Balearic Islands, sources of law, codification.

JUSTIFICACIÓ DEL TREBALL

Des del punt de vista del dret civil del segle XXI, explicar de manera concisa però completa la formació, el desenvolupament i els precedents de les fonts del dret civil a les Illes Balears no és, segons la meva opinió, una labor fàcil ni satisfactòria. Les incidències (puntuals) que la doctrina *foralista* va fer sobre les fonts del dret civil balear són disperses perquè es troben aïllades bibliogràficament i no s'adapten a la sistemàtica actual, però sobretot s'han revelat una repetició de tòpics tolerada a causa de l'atorgament d'autoritat *per se* al foralisme jurídic, sense contradicció a causa d'una manca generalitzada, en aquella doctrina, d'estudi directe de les fonts. Així mateix, la historiografia local, prolífica, però també repetitiva, contradictòria i apassionada, amb petites incidències en la història jurídica, però sense aprofundir-hi, esdevé un material difícil de seguir per a un interessat en el dret civil balear però no en la història en general de les Illes Balears.

Des dels darrers anys, la multitud d'estudis del doctor Planas, professor universitari, historiador i jurista, permet formar una seqüència completa del desenvolupament del dret civil balear en el sentit que permet al dret civil completar una exposició dels seus precedents i les seves fonts anteriors al punt de partida actual.

Per això aquest treball, al segle XXI, respon a la idea de *remake* o mirada actualitzada i és destinat a un jurista amb formació actual, allunyat dels tòpics i els enfo-

caments de la doctrina foralista i també sense accés a les fonts directes per una mera qüestió de distància cronològica, la suficient perquè allò que en un moment determinat són antecedents legislatius passin a ser ja fonts històriques, però que requereix per a tractar, en algun moment, el desenvolupament o la superació del dret civil balear, una base fiable i suficient sobre el perquè del dret civil a les Illes Balears.

1. UN INCÍSI: EL DRET PRIVAT A LES ILLES BALEARS ABANS DE LA CONQUESTA DE JAUME I

El primer sistema jurídic, pròpiament dit, de les Illes Balears va tenir lloc sota l'Imperi romà¹ (a Eivissa des d'aproximadament l'any 202 aC i a Mallorca i Menorca des de l'any 123 aC) i es va perllongar fins a la conquesta per part dels vàndals² (al voltant dels anys 450-460 dC).

A partir de la segona meitat del segle VI, les Illes Balears van formar part de l'Imperi romà d'Orient de Justinià (o Bizanci [527-565]). El sistema judicial típicament romà va perdurar fins a la conquesta islàmica (iniciada a la península Ibèrica l'any 711). La historiografia diu que les Illes Balears van quedar *de facto* «independents»,³ però organitzades, durant els segles de debilitació de l'Imperi bizantí fins a l'efectiva conquesta musulmana de Mallorca (l'any 902).

La dominació musulmana (l'emirat de Còrdova va ocupar les Illes Balears l'any 903) es perllongà fins a la reconquesta cristiana pel rei Jaume I (1229).

Aquest petit tast històric ens serveix, exclusivament, per a enllaçar amb algunes opinions jurídiques que, amb més o menys rigor, han especulat sobre quin va ser el dret privat anterior a la conquesta de Jaume I i simultani a la recepció del *ius commune*, i han optat per defensar que l'aplicació del dret romà (el *ius civile Romanorum*) a les Illes Balears feia referència al dret romà anterior a la recepció del *ius commune*.

Així, Pascual González⁴ diu que «la legislación romana empezó a regir cuando estas Islas formaron parte del Imperio, “siguió durante la dominación árabe, pues es

1. Formaren part d'Hispania Citerior i, després, de Tàrraco.

2. L'ocupació vàndala es va produir l'any 455 i les illes van ser incloses en la província vàndala de Sardenya.

3. Per exemple, en el sentit que no van formar part del regne visigot que sí que es va implantar a la Península. Des del segle VII (any 628) fins a l'inici del X es parla dels segles foscos, ja que es manca de fonts escrites i gairebé no hi ha informació arqueològica. Pel que sembla, la situació de les illes Balears va arribar a ser molt precària i es van anar despoblant. Prova d'aquest fet és que el bisbe de Girona, Servusdei, va demanar al papa Formós (891) i al papa Romà (897) que li confirmessin les seves possessions eclesiàstiques, entre les quals hi havia Mallorca i Menorca.

4. L. PASCUAL GONZÁLEZ, *Derecho civil de Mallorca. Herencias y otras especialidades forales. Con inclusión del Informe, Compilación y Proyecto de Apéndice de la Comisión de Juristas de 1949*, Palma, Impr. Mossèn Alcover, 1951, p. 13. Reprodueix opinions de Mascaró, de Pons i Fábregas i de Sureda.

sabido que los conquistadores dejaron a los vencidos la facultad de gobernarse por sus leyes, y continúa rigiendo hoy a pesar de las transformaciones sociales que se han sucedido tantos siglos». I continua afirmant: «Es incuestionable que los musulmanes mallorquines, al respetar la religión cristiana profesada por los antiguos habitantes de la Isla, respetarían igualmente sus costumbres y su derecho,⁵ que era, en todo caso, el romano del imperio de Oriente [...]. De todos modos, un siglo no es suficiente, en nuestra opinión, para que desaparezcan costumbres de derecho familiar con más de un milenio de existencia, y al efectuar la conquista el Rey Jaume I (año 1229) encontraría aplicándose, entre la gran mayoría del país, el Derecho Romano justinianeo, y por ello no se preocupó de señalar normas de derecho privado en su recién conquistado reino».

Un altre exemple de la creença en la pervivència del dret romà justinianeu a les Illes Balears el veiem en el Projecte de treball de la Secció Especial de la Comissió General de Codificació del 1960, que assenjala: «Formando parte Baleares del Imperio bizantino, el derecho romano justinianeo, en la totalidad de sus instituciones, fue recibido en esta región, como derecho escrito, directamente vigente por sanción legislativa imperial. A la caída del Imperio perdió el derecho romano justinianeo aquel carácter de ley sancionada pero siguió aplicándose como derecho escrito, sin solución de continuidad, por el cauce del usos *fori* y de la aplicación técnica, hasta ganar carta de naturaleza como derecho consuetudinario en la conciencia popular».

En sentit contrari a aquestes opinions es manifesta l'absoluta improbabilitat fàctica d'allò que afirmen, ja que a les Illes Balears es va produir una forta recepció del dret romà (*ius commune*) per la influència que la recepció produïda en els territoris catalans⁶ va tenir a l'illa de Mallorca, la qual cosa fa pensar que el dret romà aplicat a les Illes Balears no va ser el dret romà anterior a la conquesta de Jaume I, sinó el de la recepció, és a dir, el *ius commune*.⁷

5. És cert que seria pacífica la idea que el sistema jurídic islàmic només va ser aplicat als membres de la comunitat de creients, «de forma que los cristianos y judíos que vivían bajo el dominio del Islam conservaron su propio derecho personal. Por ello, su influjo sobre el derecho de los reinos cristianos medievales fue prácticamente irrelevante». A. PLANAS ROSSELLÓ (coord.) i R. RAMIS BARCELÓ, *Historia del derecho: Síntesis histórica, textos histórico-jurídicos y materiales auxiliares*, 2a ed. revisada, Palma, UIB, 2014, p. 23.

6. També pensem que «en ausencia de una jerarquía de fuentes del derecho, y dada la extraordinaria parquedad de las disposiciones regias, la principal base del orden jurídico estuvo integrada por las costumbres de los repobladores, que acusaban una importante influencia del derecho romano justinianeo, cuya expansión en Cataluña, de donde procedía la mayoría de ellos, se había acelerado desde el último cuarto del siglo XII». A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune* en el Reino de Mallorca», *Glossae. European Journal of Legal History*, núm. 13 (2016), p. 563.

7. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca», *Cuadernos de Historia del Derecho*, núm. 11 (2012), p. 109. A la baixa edat mitjana, el *ius commune* es considera la *ratio scripta*, que s'estudia com un sistema conceptual que conté principis tradicionals (s'arrega una primàcia gairebé absoluta i determina la interpretació de totes les altres fonts).

Fonamentant-ho en dades històriques, Planas⁸ explica que «no hubo en Mallorca una comunidad de mozárabes de origen autóctono que pudiese conservar un derecho cristiano anterior a la conquista», per la qual cosa «no es posible buscar el origen de las instituciones civiles mallorquinas en una pervivencia consuetudinaria del derecho romano desde la antigüedad, ni mucho menos en la supuesta prolongación de costumbres germánicas arraigadas tras la efímera ocupación vándala del archipiélago».

Així mateix, Planas diu que, per mor de la diferent procedència dels repobladors de Mallorca, van coexistir diferents sistemes consuetudinaris per a l'organització de determinades relacions de dret civil. I fins i tot, malgrat els diferents llocs de procedència dels repobladors mallorquins i eivissencs, aquests posseïen un important patrimoni jurídic comú. Per això les institucions consuetudinàries de les dues illes presentaven inicialment un parentiu molt pronunciat, que es va anar mitigant amb el temps per les diferents dinàmiques que es van produir en els respectius àmbits insulars tancats.⁹

En relació amb aquesta qüestió, és rellevant també l'apreciació de Planas sobre el fet que la incidència del *ius commune* a Eivissa va ser menor, entre altres raons per la quasi nul·la presència de juristes en aquesta illa fins ben entrada l'edat moderna.¹⁰ I pel que fa a Menorca, la presència de juristes, encara que no fossin autòctons, hi va ser molt escassa, de manera que, per exemple, no es va poder complir la regla que dels sis prohoms de la cúria un fos jurisperit, quan això fos possible.¹¹

En definitiva, el *ius commune* va ser, des de la conquesta, el dret supletori aplicable a Mallorca en matèries de dret privat. I com a conseqüència de la inexistència en aquest territori de normes pròpies de dret privat, el *ius commune* va arribar a constituir el dret propi de Mallorca.

2. PANORÀMICA DEL DRET CIVIL A LES ILLES BALEARS DES DE LES CARTES DE POBLAMENT (O DE FRANQUESES) FINS AL DECRET DE NOVA PLANTA DEL 1715

A les Illes Balears, al segle XIX (i en els segles anteriors) es parlava del *dret foral* de Mallorca per a referir-se al balear com un únic cos de costums, sense fer una incidència especial en cap diferència o particularitat jurídica entre les illes. És a dir, dret de Mallorca i dret civil balear eren termes equivalents durant el procés històric que tractem.

8. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca», p. 104.

9. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Derecho de Mallorca y derecho de Ibiza. Reflexiones en torno a dos documentos del Libro de la Cadena (ca. 1288)», *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* (BSAL), núm. 70 (2017), p. 272.

10. Fins al 1629 no es va crear el càrrec d'assessor lletrat del governador. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Derecho de Mallorca y derecho de Ibiza».

11. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune*», p. 572.

Per a l'origen del dret civil balear, ens remuntarem a la comunitat política nascuda amb la conquesta de Jaume I: «Regnum Maioricarum et insularum eidem adiacentibus».

Les illes no tenien òrgans comuns (no formaven una única persona jurídica o universitat) que representessin la comunitat política de les Illes Balears, ni que tinguessin capacitat d'elaborar dret general de la Corona.¹²

A partir del segle XIV les disposicions règies quasi mai no s'atorgaven de manera conjunta a les tres illes, tot i que tinguessin un contingut idèntic, sinó que s'atorgava a cadascuna per separat. Les tres illes tenien el mateix sistema de fonts, si bé els costums i privilegis d'Eivissa tenien matisos diferenciats.

A grans trets, també podem dir que les diverses normes jurídiques que es coneixien en aquests segles eren franqueses, privilegis, pragmàtiques, ordenacions, estils i bons usos, els quals constituïen el dret municipal i s'observaven com a tal (*iura propria*).

Les disposicions atorgades pel monarca Jaume I i els seus successors del regne privatiu s'anomenaven *franqueses*. Les disposicions dictades pels reis de la Corona d'Aragó es denominaven *privilegis*, però tenien un estatut jurídic similar a les franqueses.

En virtut del principi pactista,¹³ les disposicions obtingudes pel regne s'integren en un cos de privilegis i franqueses a partir de la carta de poblament del 1230, el qual no podia ser modificat unilateralment pel monarca, i eren imprescriptibles, de manera que no els afectaven el desús ni l'ús en contra.

Aquest *iura propria* o dret municipal (normalment, dret públic) tenia com a suplementari (sobretot, en matèria penal) el dret de Catalunya (el de Barcelona, com ara els Usatges) i, en tot cas, el *ius commune* romanocanònic (el dret de la recepció).

2.1. PINZELADES DE LA FORMACIÓ I ELS ESDEVENIMENTS POSTERIORS DEL REGNE DE MALLORCA. EL SISTEMA DE FONTS DES DE LA CONQUESTA

La conquesta de Mallorca pel rei Jaume I es produí el 31 de desembre de 1229. Amb la conquesta, Jaume I va sotmetre a vassallatge, com a taifa autònoma (governada

---

12. Seguim en tot A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca. Assaig de classificació normativa», a *Documents cabdals del Regne de Mallorca: Documents i compilacions legals*, Palma, Parlament de les Illes Balears, 2003, p. 11.

13. El pactisme té un clar caràcter jurídic i una base contractual. La concepció es manifesta en el jurament recíproc que té lloc a l'inici de cada regnat. Els regnícoles han de prestar jurament de fidelitat al nou monarca, el qual, com a contrapartida, ha de jurar l'observança dels seus privilegis i les seves franqueses. El cos de privilegis i franqueses obtingudes pel regne a partir de la carta de poblament no pot ser modificat unilateralment pel monarca. A. PLANAS ROSSELLÓ, *Los jurados de la ciudad y reino de Mallorca (1249-1718)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2005, p. 9 (Refaubetx; 23).

per Abū ‘Abd Allāh Muhammad), l’illa de Menorca (Tractat de Capdepera del 17 de juny de 1231), que va ser finalment reconquerida (a Abū ‘Umar ibn Hakam ibn Sa‘īd) per Alfons III d’Aragó el 17 de gener de 1287. Posteriorment, Menorca va passar a Jaume II de Mallorca, el qual va confirmar els privilegis que els antics monarques li havien concedit i va promulgar la carta de poblament i franqueses del 30 d’agost de 1301.

L’illa d’Eivissa va ser conquerida per Guillem de Montgrí, sagristà de la catedral de Girona i arquebisbe electe de Tarragona, per l’infant Pere de Portugal i per Nunó Sanç I, comte de Rosselló-Cerdanya i del Conflent, sota el domini directe del rei Jaume I (carta signada a Lleida el 7 de desembre de 1234).

El regne de Mallorca («Regnum Maioricarum et insularum eidem adiacentibus») quedà configurat¹⁴ com una entitat política de caràcter monàrquic estamental on coexistien dues esferes de poder, el rei i el regne, i el govern era fruit del pacte entre les dues entitats. Destaquem que el rei, per a desenvolupar la seva tasca, disposava de:

— Un consell reial, que l’auxiliava en les seves atribucions i que a partir del 1494 va ser el Consell Suprem de la Corona d’Aragó.

— Un tribunal col·legiat, que a partir del 1571 va ser la Reial Audiència de Mallorca.

Pel que fa al regne de Mallorca, s’organitzava en una comunitat de ciutat i viles i rebia el nom d’*universitat de la ciutat i regne de Mallorca*. En la seva administració hi havia els jurats de la ciutat i del regne i una assemblea representativa, el Gran i General Consell (constituït el 1315), que era una corporació supramunicipal on participaven els estaments de la ciutat i l’estament dels agricultors terratinents.

De manera anàloga, a Menorca la representació del regne requeia en els jurats de Ciutadella i en l’assemblea representativa, que era el Savi i General Consell, amb prohoms de diferents municipis i estaments.

A Eivissa també hi havia els jurats i el Consell General de l’illa, i el castell d’Eivissa, amb una representació dels diferents districtes o quartons de l’illa. Administrativament, fins al segle XIX Eivissa i Formentera formaren un sol municipi —o universitat— amb ordenació pròpia, designat per Felip V (al segle XVIII) amb el nom d’*ajuntament*. Hem de ressaltar que, fins i tot en els períodes de monarquia privativa, el regne de Mallorca va romandre lligat a través de vincles feudals amb la Corona d’Aragó.¹⁵

En concret, el regne de Mallorca neix com a estructura política amb la carta de poblament i franqueses. La carta de poblament serà la norma capital del sistema de fonts del dret civil. Concedida als pobladors de Mallorca el dia 1 de març de 1230, configura l’illa com un territori que forma part de la Catalunya Nova (Tortosa, Lleida i Agramunt).

14. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 14-15.

15. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 12.

Amb la carta de poblament Jaume I instaura en l'àmbit civil un sistema de dret similar a l'implantat a València (el Consell de Prohoms), basat en el dret consuetudinari dels repobladors, consuetuds i bons usos, al costat dels privilegis i les franqueses, que en la carta s'atorguen en segon lloc.

En el capítol XIV de la carta de franqueses s'estenen, només per a l'àmbit penal, els Usatges de Barcelona.

En el privilegi atorgat a Lleida el 22 de març de 1233 Jaume I confirma les franqueses de Mallorca i les fa extensibles a Menorca i Eivissa abans d'haver-les conquerit.

Es tracta de les franqueses concedides en la carta de poblament de Mallorca del 1230, juntament amb un nou privilegi que eximia els qui residien personalment a les Illes Balears d'un ampli conjunt de prestacions i exaccions que podien recaure sobre les seves propietats situades en qualsevol dels dominis peninsulars del monarca.¹⁶

Aquest fet pot manifestar que el rei tenia la intenció de donar un tractament unitari a les Illes Balears.

La carta de poblament d'Eivissa va ser atorgada el 9 de gener de 1236 a Cotlliure pels tres futurs conqueridors (Guillem de Montgrí, l'infant Pere de Portugal i Nunó Sanç).

La carta era un extracte del privilegi de Jaume I per a l'illa de Mallorca (Planas assenyala que només conté dos capítols completament originals) i conté també els privilegis concedits progressivament pel rei. Tenia com a dret supletori, per a totes les qüestions que no tinguessin una regulació específica en la carta, el dret de Barcelona, els Usatges de Barcelona (sense limitar-los a les causes penals, com en la carta de Mallorca)¹⁷ i tot el dret consuetudinari barceloní (seguint Planas).

La conclusió d'això pot ser que els consenyors feudals no van voler aplicar el règim de llibertats, franqueses i exempcions de la carta de Mallorca, sinó el règim propi del dret barceloní.

Per la seva part, Menorca va ser conquerida per Alfons III i el 15 de juliol de 1287 es van concedir als pobladors les llibertats, els privilegis i els bons costums de Mallorca. Posteriorment, el 30 d'agost de 1301 el rei Jaume II va atorgar a l'illa una carta de poblament que és còpia, gairebé textual, de les franqueses atorgades a Mallorca al llarg del segle XIII.

Jaume II, en recuperar el regne de Mallorca el 1299, va reformar les franqueses de Mallorca i el 30 de gener de 1300 va ordenar l'estat i la prelació de fonts del dret i va declarar oficialment supletori el *ius commune* romanocanònic, per manca de privilegis, franqueses i costums (el mateix es va fixar en la reforma de la carta de poblament

---

16. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Derecho de Mallorca y derecho de Ibiza. Reflexiones en torno a dos documentos del Llibre de la Cadena (ca. 1288)», p. 268.

17. Que diu: «[...] totes altres coses de las quals en les coses damunt dites no és feta menció especial». Segons Planas, això fa referència al conjunt del sistema jurídic no regulat específicament en la carta.

d'Eivissa el 18 de març de 1300 i en la de Menorca el 31 d'agost de 1301, amb la qual cosa va quedar unificat el sistema de fonts).¹⁸

En concret, en relació amb Eivissa, l'any 1300 Jaume II va eliminar, en la reforma de la carta de poblament, la supletorietat general del dret barceloní i va introduir, com a dret supletori general, igual que a les altres illes, el *ius commune* romanocanònic. Diu Planas que amb la introducció del *ius commune* com a dret supletori s'iniciava una ofensiva contra l'aplicació generalitzada dels Usatges de Barcelona i, en general, contra els drets de senyoriu o feudals.

A partir del 1303, quan el tribunal del lloctinent reial va començar a conèixer de les segones apel·lacions a les Pitiüses, la interpretació de la carta del 1236 d'acord amb el dret comú va fer que aquella perdés les seves connotacions primitives.¹⁹

Observem que en aquest moment (1300) apareix per primera vegada l'aplicació supletòria del *ius commune* i de *motu proprio* del monarca, la qual cosa representa una veritable recepció del *ius commune* com a integrant del sistema jurídic balear. Encara que en el text se li atribuïa el caràcter de dret supletori, a la pràctica va constituir des de llavors un element integrador que fins i tot va modificar la naturalesa i l'eficàcia de les fonts restants, especialment del costum, ja que les va sotmetre a uns requisits estrictes que van tendir a reduir la seva vitalitat.²⁰

No hi ha dubte²¹ que el *ius commune* declarat per Jaume II era el dret romà justinianeu. Ara bé, el dret canònic pressionava en la pràctica jurídica perquè es tractava de regnes cristians.²² A més, algunes institucions de dret consuetudinari que s'oposaven al dret romà justinianeu van trobar justificació en el dret canònic.

Més concretament, segons Planas, la referència al *ius commune* va significar l'eficàcia de la doctrina dels doctors edificada sobre les fonts justinianees i canòniques, ja que l'ordre jurídic medieval s'establia en elles com a fonament de validesa, però va

18. «Servatis consuetudinibus et libertatibus civitate et insule supradicte per nos nunc confirmatis seu concessis, et illis deficientibus secundum Usaticos Barchinone in casibus illis in quibus in civitate et insula Maioricensis Usatici predicti vendicant sibi locum, et illis consuetudinibus et Usaticis deficientibus secundum Ius». Transcripció trobada a A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepció del *ius commune*», p. 571.

19. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La carta de poblament d'Eivissa i Formentera, del 1236», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 14 (2015), p. 127.

20. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca», p. 109.

21. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepció del *ius commune*», p. 576.

22. Recordem que la cristiandat (l'latina o relativa a l'antic Imperi romà d'Occident), amb centre a Roma, va donar lloc a l'Església catòlica i va durar fins que va ser dividida amb la reforma protestant (s. XVI). Es tracta de la potestat del papa sobre els pobles cristians mitjançant el dret de l'Església (dret canònic), que, com que afectava tants pobles, adquiria el caràcter de dret comú a tots els cristians. Les decretals dels papes (a partir de Gregori IX [1234]) van ser molt importants per a la construcció del *ius commune*, atès que van influir en el dret civil, que era el *ius commune*, perquè les decretals incidien en temes de la vida diària dels cristians i proclamaven principis espirituals. Això fa que l'expressió *ius commune* hagi de ser completada per la idea de *ius commune* romà (*ius civile*) i *ius commune* canònic (*ius canonicum*).

ser construït per la ciència jurídica mitjançant una *interpretatio* que, sovint, forçava extraordinàriament el contingut del text, fins a convertir-lo en una simple cobertura formal.²³ Per tant, el *ius commune* era el dret en el qual eren experts els jurisperits, és a dir, el dret que era objecte d'estudi universitari.²⁴

No obstant això, l'autor ens diu que tant el dret romà justinianeu com el canònic eren objecte d'estudi, però no va existir un dret comú com a síntesi del romà i el canònic, com a unitat jurídica superior, sinó que eren dos sistemes universals diferents. Per això l'autèntic *ius commune* és el dret culte medieval, que van construir els juristes utilitzant elements dels dos ordenaments, de manera que quan el que s'invoca i s'aplica en els tribunals és la doctrina dels juristes, la seva *interpretatio*, i no les fonts nues, és l'autèntic *ius commune*.

El 4 de juliol de 1311 Sanç I va restituir l'estat de fonts a la situació anterior al 1300 per a Mallorca. No a les altres illes.

Malgrat tot, el *ius commune* va continuar sent l'ordenament supletori i integrador del sistema jurídic del regne de Mallorca.²⁵

La legislació dels monarques, *motu proprio* o pactada, va ser escassa a Mallorca, especialment la de dret privat, per la qual cosa l'aplicació del *ius commune* va ser molt més intensa que en altres ordenaments on també tenia caràcter supletori.

En conclusió i seguint Planas,²⁶ la influència del dret romà s'adverteix amb caràcter immediat a la conquesta i es va obrint camí a l'illa a través de la seva penetració en els costums i pel tàcit consentiment del monarca, de manera que, tot i que el *ius commune* no estigués instaurat oficialment com a dret positiu en un quadre tancat de fonts, la veritat és que va impregnar fortament la cultura jurídica mallorquina a través del seu llenguatge tècnic i els seus principis, conceptes, nocions i categories, per la qual cosa va inspirar moltes de les disposicions règies i va modelar lentament el dret consuetudinari.

2.2. LA INCORPORACIÓ DEL REGNE DE MALLORCA A LA CORONA D'ARAGÓ (1343-1516)

El 1344 Pere el Cerimoniós reannexiona el regne de Mallorca a la Corona d'Aragó. Així, durant aquest període (entre 1363 i 1470), a les corts generals que convoca el rei, solen acudir-hi els representants de Mallorca i el rei es comunica amb el regne mitjançant la Cancelleria Reial.

---

23. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune*», p. 581.

24. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune*», p. 575.

25. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune*», p. 578.

26. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune*», p. 570.

El 1494 Ferran el Catòlic divideix la Cancelleria, que rep una nova ordenació com a Consell Suprem de la Corona d'Aragó, on hi ha un secretari per a les Illes. Durant aquest període, Mallorca continua amb la seva organització política: el Gran i General Consell, el Sindicat de la Part Forana, els jurats, etcètera.

2.2.1. *En relació amb el sistema de fonts: la controvertida aplicació del dret català (1365)*

La qüestió més controvertida en matèria de fonts en aquesta època es relaciona amb la vigència a Mallorca del Privilegi atorgat per Pere IV el Cerimoniós a Sant Feliu de Guíxols el 22 de juliol de 1365, pel qual, segons algunes opinions, es fa un reconeixement exprés de la vigència a Mallorca, com a supletori, del dret català.²⁷ Així mateix, també s'ha dit que segons la dicció d'aquesta disposició no queda clar que a Mallorca s'apliqués el dret català.

Sembla que l'existència material d'aquest capítol del Privilegi de Sant Feliu de Guíxols ha estat demostrada per algun autor. Al seu torn, d'altres han mantingut que no va ser efectivament aplicat.

Seguint Planas en tota l'exposició següent,²⁸ sabem que el Privilegi esmentat va existir materialment perquè el capítol atorgat per Pere el Cerimoniós, a sol·licitud dels síndics de Mallorca, ens ha arribat per a la seva inclusió en el còdex del *Llibre de sant Pere* que recopila els privilegis de Mallorca, tot i que la inclusió del capítol es fa a partir d'una còpia autoritzada per Jaume Garcia, escrivà del rei, agafada del *Liber secretorum* de la Corona d'Aragó. Per això la inclusió del capítol en el còdex del *Llibre de sant Pere* s'ha datat entre els anys 1459 i 1476.

Així doncs, sembla que dit capítol va existir materialment. Ara bé, cal dubtar de la seva autenticitat a causa de tres dades:²⁹ l'aparició tardana del Privilegi en els registres mallorquins (es troba darrere d'un privilegi del 1462), el fet que no apareix en el *Liber secretorum*, d'on suposadament es va copiar, i la seva nul·la eficàcia en aquest període. En darrer lloc, resulta que el text del Privilegi és contradictori amb l'actitud dels jurats i del Gran i General Consell, que sempre es van oposar a l'extensió generalitzada del dret català. S'afegeix a tot això que aquest Privilegi tampoc no va ser copiat en els registres (sèries *Secretorum*, *Sigillaria secreti* i *Maioricarum*) mallorquins

27. *Llibre de sant Pere*, f. 162v, Arxiu del Regne de Mallorca (ARM), *Codice* núm. 2: «[...] los mallorquins e poblats en aquella illa sien catalans naturals, e aquell regne sia dit part de Catalunya [...] e hagen a entrevenir en Corts als catalans celebradores, es hagen alegrar e observar les constitucions generals de Catalunya, privilegis e usatges de Ciutat de Barcelona».

28. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La sucesión intestada de los impúberes y la supuesta aplicación de las constituciones de Cataluña en Mallorca», *Ius fugit*, núm. 8-9 (2000), p. 95-123.

29. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La sucesión intestada de los impúberes», p. 95-123.

de cartes reials, ni va ser recollit en els reculls de privilegis medievals. Per això Planas conclou que pot tractar-se d'una falsificació amb la finalitat d'aconseguir les exempcions que el monarca havia concedit a Catalunya per a mercadejar amb el nord d'Àfrica.

D'altra banda, resulta que el suposat capítol de Sant Feliu de Guíxols va ser, segons la doctrina foralista antiga,³⁰ atorgat per Alfons V el Magnànim.

Sembla que això tampoc no és cert per diferents dades.³¹

El Privilegi de Gaeta del 1439 dirimeix un tema de competència per a jutjar els mallorquins en qüestions civils i criminals, ja que els ambaixadors es van queixar que, en algunes causes, s'enviés els mallorquins a Catalunya per a ser jutjats. Aquest Privilegi, després de confirmar les franquesses del regne de Mallorca, aprovava que es jutgessin a Mallorca determinats casos. Així mateix, no consta enlloc la menció de la derogació del Privilegi de Sant Feliu del 1365.

Cal sumar a tot això que el Privilegi de Gaeta no va ser citat pels compiladors del 1622, Canet, Mesquida i Zaforteza, que sí que van esmentar el fals Privilegi de Sant Feliu de Guíxols del 1365. Aquesta no inclusió no podia ser per desconeixement dels compiladors del 1622, ja que Canet, Mesquida i Zaforteza³² inclouen les Ordinacions de Berenguer Unic, de 19 de maig de 1439, aprovades per Alfons V a Gaeta el 15 de juny de 1439, per la qual cosa haurien conegut el suposat Privilegi de Gaeta del 1439 que derogava el de Sant Feliu de Guíxols del 1365.

En conclusió, es pot dir que alguna constitució de Catalunya va poder ser concedida a Mallorca per a un cas en concret, però no tot el dret català.

Els privilegis i capítols dels reis mallorquins demostren que es va ordenar jutjar d'acord amb el dret municipal, si bé hi ha disposicions dels reis que demostren que també s'invocava el dret català com a aplicable perquè els estaments catalans van pressionar perquè el regne de Mallorca es mantingués en la seva zona d'influència i van demanar a vegades que els Usatges s'estenguessin a l'illa.

2.2.2. Ordenació del dret aplicable

Pel que fa al desenvolupament del dret propi de Mallorca, cal destacar que la preparació jurídica dels jurisperits (*iurisperiti* o savis en dret)³³ de Mallorca va fer-se en

30. L. PASCUAL GONZÁLEZ, *Derecho civil de Mallorca*, p. 26.

31. A. PLANAS ROSSELLÓ, *Recopilación del derecho de Mallorca 1622: Por los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza*, Palma, Ilustre Colegio de Abogados de Baleares i Miquel Font Editor, 1996.

32. A. PLANAS ROSSELLÓ, *Recopilación del derecho de Mallorca*.

33. Els primers juristes són del segle XIII i tenen les seves idees pròpies fins a la reorganització de la professió a finals del segle XVIII amb la creació del Col·legi d'Advocats i les reformes durant el regnat de

els segles XIII i següents a Bolonya, Montpeller i altres universitats italianes, catalanes i valencianes on es formaven en dret canònic i dret romà.

També cal assenyalar que el dret comú es va mantenir vigent consuetudinàriament a Mallorca durant segles gràcies a la tasca de la pràctica notarial.

Així mateix, les normes consuetudinàries van ser recollides en textos escrits. L'exemple més destacat és el recull de costums i estils³⁴ *Stili curiarum civitatis majoricensis*,³⁵ del governador Arnau d'Erill i de Mur, publicat el 30 de juliol de 1344. Seguint Planas,³⁶ sabem que el governador Erill va disposar que en el futur els estils i costums només serien vinculants quan es provés el seu ús i fossin autoritzats per escrit pels governadors o lloctinents. Es va pretendre que aquells costums que el governador i el seu Consell consideressin inadequats, perdessin el seu caràcter normatiu, sense que ni tan sols s'arribés a practicar la prova. D'altra banda, es va voler fixar *a priori* el dret consuetudinari, per a evitar les dilacions que significava una abusiva negació del caràcter vinculant dels usos prèviament admesos en judici contradictori, per la part que es veia perjudicada per ells.

L'estret parentiu entre els costums i estils mallorquins i menorquins va motivar que es formés a Menorca una col·lecció que va recollir els estils d'Erill i un afegit de Felip de Boïl del 1345 (durant el govern de Gil de Lozano [1361-1370]).³⁷

La recopilació d'Erill va oficialitzar el dret consuetudinari, però no el va fossilitzar, ja que no va impedir que moltes institucions consuetudinàries continuessin sent practicades quotidianament sense haver estat objecte de formulació escrita i, per tant, que molts costums que la pràctica mantenia vius prosseguissin la seva existència silenciosa, amb plena validesa i eficàcia, sense que arribessin a redactar-se en cap moment.³⁸

Amb el temps, els juristes balears van anar tenint més dificultats per a conèixer el sistema jurídic propi pel que fa, amb independència del *ius commune* (que era el que s'estudiava en els estudis generals —equivalents a les universitats actuals—), als privilegis, les franqueses, els estils i els usos acumulats en cadascuna de les illes des de la conquesta, especialment en els camps politicoadministratiu i penal.³⁹

Carles IV. Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, *La abogacia en el reino de Mallorca*.

34. El costum era la norma creada per la reiteració d'actes i practicada per la generalitat del poble, mentre que l'estil era el ritu de la cùria, el costum practicat en els tribunals de justícia per a procedir en les causes. Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca», p. 112.

35. Antoni MOLL, *Ordinacions i sumari dels privilegis, consuetuds i bons usos del regne de Mallorca*, Mallorca, Casa de Pera Guap, 1663. Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els *Stili sive ritus curiarum*. Una col·lecció oficial mallorquina de dret consuetudinari», BSAL, núm. 72 (2016), p. 251-263.

36. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca», p. 111.

37. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca», p. 113.

38. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca».

39. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 23.

Per aquest motiu destaquem, finalment, la formació d'un índex de franqueses i privilegis de Mallorca pel jurista Teseu Valentí el 1495.

2.3. LA INCORPORACIÓ DEL PRIMIGENI REGNE DE MALLORCA A LA CORONA DE CASTELLA: ORDENACIÓ DEL DRET APLICABLE

L'any 1571 Felip II va crear, en substitució de la Cúria de Governació, la Reial Audiència,⁴⁰ constituïda pel regent de la Cancelleria, quatre oïdors (dos mallorquins i dos de Catalunya o Aragó) i l'advocat del fisc. La seva funció era administrar justícia i assessorar el virrei en el govern.

A partir d'aquest moment, la jurisprudència de les sentències civils, pel seu caràcter motivat, adquirí importància pel prestigi d'un tribunal regi integrat per sis doctors. Les sentències només podien ser *suplicades* (apel·lades) amb caràcter excepcional davant del Consell Suprem d'Aragó.

D'aquesta època destaquen la qüestió no resolta de si aquestes sentències van arribar o no a constituir font del dret i el fet de ser aquestes una mostra de l'intens parentiu entre del dret de Mallorca i el dret català, que afavoria que les decisions d'aquell tribunal tinguessin una influència especial a l'illa.⁴¹

D'altra banda, el sistema jurídic de Mallorca va necessitar una ordenació i un aclariment de què era dret municipal o estatutari (privilegis, franqueses, usos i estils dels monarques). Per a això, es va encomanar a Pere Joan Canet, Antoni Mesquida i Jordi Zaforteza que procedissin a recopilar el dret vigent, també a modificar-lo (*de lege ferenda*) i a crear-ne de nou. El 1622 es va presentar la recopilació als jurats,⁴² però les dificultats de negociació amb la cort van fer que aquesta no arribés a tenir sanció legal. No obstant això, no va deixar de ser un referent del dret civil mallorquí que aportava seguretat jurídica, alhora que, en introduir novetats, fruit de la creació dels autors, també aportava confusió sobre les regles concretes que van regir veritablement a Mallorca. De la recopilació del 1622 és important esmentar les ordinacions noves,⁴³ on s'ordena la prelación de fonts i s'assenyala que en primer lloc s'apliquen els privilegis, les franqueses, les pragmàtiques, les ordenances, els estils i els bons usos com a dret municipal, i si no n'hi ha, s'ha d'observar el dret canònic i, en darrer terme, el dret comú (*ius commune*).

---

40. A. PLANAS ROSSELLÓ, *La Real Audiencia de Mallorca en la época de los Austrias (1571-1715)*, Barcelona, Publicacions de la Universitat Pompeu Fabra, 2010.

41. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La jurisprudencia de la Real Audiencia de Mallorca», BSAL, núm. 65 (2009), p. 303-308.

42. A. PLANAS ROSSELLÓ, *Recopilación del derecho de Mallorca*.

43. A. PLANAS ROSSELLÓ, *Recopilación del derecho de Mallorca*.

Finalment, com a obra compiladora, també cal fer referència al tractat d'Antoni Moll, *Ordinacions i sumari de privilegis, consuetuds i bons usos del Regne de Mallorca*, del 1663.⁴⁴ Diu Planas⁴⁵ que es tracta d'un recull no sistemàtic d'algunes de les principals fonts legals mallorquines i d'una actualització dels privilegis de Teseu Valentí. Així mateix, a partir d'aquest moment, l'obra de Moll constitueix l'única font impresa que facilita el coneixement ampli del dret del regne (*inra propria*).

A Menorca no es va publicar cap recull dels seus privilegis i franqueses. A Eivissa es va publicar el 1751 el text de les ordenances formades pel governador Juan de Bayarte Calasanz i Ávalos el 1686.⁴⁶

Fos com fos, a partir de la segona meitat del segle XVII es parla del *ius civile* o dret romà com a dret propi de Mallorca, sense fer cap menció del dret canònic, i a partir del Decret de Nova Planta s'identifica el dret romà amb el dret propi de Mallorca.⁴⁷ Com a conclusió d'aquesta època, podem dir que fins a l'època moderna (1492) «la indefinició del sistema jurídic havia funcionat perfectament als interessos del regne. El cos fecund de disposicions reials permetia als juristes insulars descobrir algun text sobre el qual basar les seves pretensions en cada cas. Quan la monarquia comença a mostrar una decidida voluntat de minar les traves jurídiques que s'oposaven a les seves reformes, es va sentir la necessitat d'aclarir el sistema de fonts, fixar-les de forma precisa i aconseguir la seva confirmació».⁴⁸

3. EL DRET CIVIL A LES ILLES BALEARS FINS A LA CODIFICACIÓ CIVIL CASTELLANA

Del 1469 al 1707 a Espanya hi va haver una unitat monàrquica amb una pluralitat de regnes (Castella i Lleó, Aragó, València, Mallorca, Navarra, Principat de Catalunya i senyoriu de Biscaia), cadascun d'ells amb les seves peculiaritats i el seu propi ordenament jurídic.

La unificació política va començar amb la dinastia borbònica, que va imposar el centralisme a l'estil francès, contra la tradició hispànica.

Per tant, la vella constitució política pactista —rompuda per la via dels fets des de l'època dels Àustria, però encara viva en la mentalitat del regne— va ser substituïda

44. Manuel ZAFORTEZA DE CORRAL, LUZ MUT CALAFELL i ANTONIO OLIVER MORAGUES, *Tratados de notaría en el Reino de Mallorca: Facsímil del Tratado sesión de Antoni Moll de 1714*, Palma, Colegios Notariales de España, 1995, obra que transcriu els índexs de molts dels tractats de notaria i publica el facsímil d'Antoni Moll.

45. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 14.

46. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 24.

47. A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepció del *ius commune*», p. 582.

48. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 17.

per la nova concepció absolutista del poder, que identificava plenament la sobirania amb la voluntat del monarca, la qual cosa va significar una alteració profunda del sistema de creació del dret.⁴⁹

3.1. LA NOVA PLANTA JURÍDICA (A PARTIR DEL 1715)

La successió de Carles II d'Àustria va motivar l'inici de la guerra de successió entre Felip d'Anjou (Felip V de Borbó), net de Lluís XIV de França i successor nomenat per Carles II, i l'arxiduc Carles III d'Àustria, fill de l'emperador, que es creia amb drets a la Corona per ser de la casa d'Àustria. Les diferents regions peninsulars van prendre partit per un dels dos candidats a successor a la Corona espanyola.⁵⁰

Amb la victòria de Felip V, la monarquia borbònica va implantar, per primer cop, la unitat política de la nació espanyola, que va incidir en els ordenaments jurídics existents. Així, amb el Decret del 29 de juny de 1707 Felip V uniformà les lleis, els usos, els costums i els tribunals en tot el Regne, que governà amb les lleis de Castella com a lleis declarades universals.

Per a Mallorca, el Decret de Nova Planta del 28 de novembre de 1715 va restablir el dret civil propi, però van quedar suprimides les institucions polítiques i, per tant, la producció de normes pròpies, per la qual cosa el dret civil propi va quedar fossilitzat.

L'illa de Menorca va estar sota dominació anglesa des del 1713 (Tractat d'Utrecht) fins al 1756, però va conservar els seus furs i privilegis eclesiàstics i civils.⁵¹ Des del 1756 fins al 1763 Menorca va estar sota dominació francesa i és pacífica l'afirmació que la carta reial donada a Versalles el 1757 va confirmar en el seu article 1 la continuïtat de les lleis, costums, estils i usos de Menorca.⁵² Del 1763 al 1802 Menorca va estar de nou sota dominació anglesa (menys entre els anys 1782 i 1798, quan va ser reconquerida per Espanya) i també és pacífica l'afirmació que els furs civils menorquins van continuar vigents.

En definitiva, durant aquesta època es va respectar la mateixa prelació de fonts que hi havia sota el regnat d'Espanya i la dominació aragonesa (en primer lloc, la carta de poblament, els privilegis, etc., i en segon lloc, el dret romà justinianeu).

---

49. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 82 (2012), p. 238.

50. A Mallorca, el juny del 1702 va ser publicada la declaració de guerra contra l'emperador Carles III, els anglesos i els holandesos. El 25 de setembre de 1706 Mallorca es va rendir a l'exèrcit angloholandès i l'arxiduc Carles III va regnar a Mallorca del 1706 al 1715.

51. P. BALLESTER PONS, «Las instituciones forales de Menorca», *Revista de Menorca*, tom VII (1888-99), p. 119.

52. M. RIVERA SIMÓN, «Precedentes históricos del derecho foral menorquín», *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, any XXX, núm. 314-315 (1954), p. 597.

L'any 1802, amb la Pau d'Amiens, Menorca va tornar definitivament a Espanya. Després d'aquesta recuperació definitiva de Menorca, es van continuar observant les institucions civils pròpies.

3.2. EL SISTEMA DE FONTS DES DEL DECRET DE NOVA PLANTA DEL 1715 FINS AL COMENÇAMENT DE LA CODIFICACIÓ LIBERAL

El document bàsic d'aquesta reforma és el Decret de Nova Planta del 28 de novembre de 1715 (publicat per la Reial cèdula del 16 de març de 1716).

Fins llavors, el govern general de l'illa havia estat, d'una banda, en mans del virrei i de l'Audiència, representants del rei, i de l'altra, dels jurats i del Gran i General Consell, representants del poble. A partir d'ara estaria al capdavant del govern l'Audiència, presidida pel comandant general de l'illa i formada pel regent, cinc ministres i un fiscal. Els jurats van quedar limitats a la ciutat de Palma i va ser suprimit el Gran i General Consell. En les causes civils, l'apel·lació o segona instància es faria davant del Consell de Castella.

Per tot això, s'afirma que el Decret de Nova Planta va significar la desintegració del sistema polític i normatiu del regne de Mallorca.⁵³ Les seves institucions representatives van desaparèixer definitivament el 1718.

No obstant això, el dret de Mallorca no es va extingir plenament a partir del Decret, ni tampoc hi va haver una voluntat decidida en aquest sentit. Es va conservar dret propi en matèria penal, processal i mercantil, però es va anar fossilitzant.⁵⁴

Això significa que el Decret de Nova Planta tampoc no va derogar el dret civil propi de Mallorca. El manteniment del dret comú romanocanònic com a dret supletori va ser reconegut pel mateix monarca el 1736, la qual cosa serví eficaçment per a la conservació del patrimoni jurídic.⁵⁵ Però amb el Decret de Nova Planta i les disposicions que es van dictar per tal d'explicar el contingut d'aquest, es va produir la desaparició de les bases de l'organització política mallorquina i, amb elles, la de la capacitat legislativa. Els monarques de la casa de Borbó van dictar normalment legis-

53. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 24.

54. «En todo lo demás que no está aquí comprendido, es mi voluntad, y mando se observen todas las Reales Pragmáticas y Privilegios con que antiguamente se gobernava esse Reyno, menos en las causas de Sedición y Crimen de Lesa Magestad y en las cosas y dependencias pertenecientes a Guerra, quedará por ahora todo libre a la disposición de mi Comandante General». Capítol 18 del Decret de 28 de novembre de 1715 (publicat a la *Real cédula de Nueva Planta de la Real Audiencia del reino de Mallorca*, de 16 de març 1716). Consultat a: Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *Legislación histórica mallorquina: época medieval y moderna*, Madrid, Boletín Oficial del Estado, 2018 (Colección Leyes Históricas de España).

55. A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 24.

lació de caràcter comú per a tot Espanya, a través de les anomenades «leyes generales del Reino».

A partir del Decret de Nova Planta i fins a l'entrada en vigor del Codi civil (CC) el 1889, l'ordre de prelació de fonts a Mallorca —confirmat per la Reial cèdula de Felip V del 31 d'agost de 1736— en matèria civil va ser:

— El Decret de Nova Planta i el dret reial d'aplicació general després de la unió de les corones d'Aragó i Castella i les lleis dictades després del decret de Felip.

— Subsidiàriament, el dret propi de Mallorca. Com que el Decret exclouia la possibilitat de desenvolupar el dret civil propi legislativament, va fer-se consuetudinàriament.

Per tant, coexistiren el dret civil propi (anomenat *foral*), el dret de Castella i *Las Partidas* (dret reial castellà), que s'anomenaren aleshores *dret comú*.

Ara bé, tot i la subsistència consuetudinària del dret civil propi, la proliferació de lleis generals del Regne durant els segles XVIII⁵⁶ i XIX va anar desarticulant el dret foral, derogant-lo o fent-lo inaplicable en moltíssims aspectes. S'uneix a això la transformació que durant el segle XIX va patir la naturalesa del dret foral, en la pràctica dels tribunals, per les confusions de la doctrina.

A Eivissa hi ha un fet molt destacable que fa llum sobre el fenomen de l'aproximació cada vegada més estreta al dret civil català: la important rellevància que van tenir a l'illa alguns juristes no eivissencs, en concret els notaris.⁵⁷

4. LA CODIFICACIÓ CIVIL A ESPANYA

En realitat, l'època constitucional és la que imposa l'unitarisme i converteix el «regne de Mallorca i les illes adjacents» en una simple província. Diu Planas⁵⁸ que, amb anterioritat a la revolució liberal, el dret de Mallorca, especialment el privat, havia

56. Vegeu un llistat de les reformes normatives del dret civil del segle XVIII a A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 240.

57. Joan PLANELL RIPOLL, «Advocats i notaris de les Pitiüses», *Eivissa*, núm. 35 (2000), p. 14, par. 450: «Durant la setena dècada del segle XIX hi havia encara a les Pitiüses cinc notaris, tots ells naturals d'Eivissa. [...] Narcís Puget Ravell i Pere Jasso Sala moriren dins la dècada següent, i Lluís Riera Arabí, Manuel Valarino Selleres i Narcís Puget Sentí constituïren el trio de notaris dels anys noranta. L'any 1897 moriren els dos primers i Narcís Puget Sentí quedà com a únic notari d'Eivissa i Formentera fins a la vinda del mallorquí Joan Bausà i Espejo, l'any 1899. L'any 1907, poc després de l'arribada d'un segon notari foraster, Joan Balaguer Ensenyat, moria Narcís Puget Sentí. Amb la seva mort s'interrompia la cadena de notaris autòctons que durant segles havien donat fe pública de les determinacions dels illencs. I el record de tots ells ha anat desapareixent darrere l'horitzó configurat pels noms de Bausà, Balaguer i Sáez, tres notaris forasters que personifiquen a les Pitiüses l'activitat notarial de la primera meitat del segle XX».

58. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 241.

romàs pràcticament incòlume. No obstant això, les institucions del regne no havien estat capaces de donar-li una formulació adequada, que facilités el seu coneixement i evités la seva decadència.

L'ideal codificador es concreta en l'article 258 de la Constitució del 1812 de les Corts de Cadis, que ordena la conveniència⁵⁹ d'un codi civil uniformitzador per a tota la monarquia. La mateixa idea es va repetir en les successives constitucions anteriors al Codi civil espanyol del 1889.

Mitjançant el Reial decret del 19 d'agost de 1843 es va crear la Comissió General de Codificació perquè redactés un projecte de Codi civil (va ser el del 1851) que és l'antecedent del Codi civil del 1889. Aquest projecte derogava els drets forals i va entrar en conflicte amb les regions forals,⁶⁰ raó per la qual va quedar paratitzat.

A la segona meitat del segle XIX es va revifar el regionalisme, inspirat, des del punt de vista politicojurídic, en les idees del jurista alemany Savigny sobre «l'esperit del poble» i de l'escola històrica, que era anticodificadora. D'aquesta època, Planas⁶¹ ens dona notícia de la constitució d'una acadèmia de jurisprudència en el si de l'entitat cultural Ateneu Balear que, en la sessió del 26 d'octubre de 1867, va manifestar el seu objectiu de formar una compilació de dret foral només amb la finalitat de la conservació d'unes poques institucions d'especial arrelament, mitjançant la seva inclusió en el Codi general. Però no es té constància que es desenvolupés cap tipus de treball.

4.1. INCIDÈNCIES EN EL PROCÉS CODIFICADOR CASTELLÀ: LA MEMÒRIA I L'APÈNDIX AL CODI CIVIL

El Decret del 2 de febrer de 1880 (*Gaceta de Madrid*, núm. 58 [7 febrer 1880], p. 542) va encomanar a la Comissió General de Codificació espanyola la redacció d'un codi civil general sobre les bases del Projecte de codi civil del 1851 i va disposar (pel Reial decret del 16 de febrer de 1880) la incorporació a la Comissió d'un lletrat foralista per cada territori foral existent.

59. A les Corts de 1810 ja es va veure, per part dels diputats catalans Ramon Lázaro de Dou i Felipe Aner d'Esteve, «el primer senyal d'una certa oposició foralista a la unificació jurídica, que tot just estava llavors esbossada». Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 246.

60. L'Audiència Territorial de les Illes Balears va emetre un dictamen positiu a la unificació, però posava en relleu la resistència que generaria i va sol·licitar que «es tingués en consideració la llarga tradició jurídica de les seves normes pròpies a l'hora de respectar els drets adquirits i esperances legítimes dels veïns de les Balears» —tot recordant la base general tercera aprovada per la Comissió General de Codificació el 1843—. Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 255.

61. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 257.

Ripoll i Palou, com a vocal de la Comissió General de Codificació, va elaborar la *Memòria sobre les institucions del dret civil de Balears*, del 28 de desembre de 1880, que es va elevar (el 30 d'abril de 1881) al ministre de Gràcia i Justícia amb una exposició sobre dret civil de Mallorca de la Comissió General d'Estudi del Dret Civil de Mallorca (nomenada el dia 10 de maig de 1880) de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Palma. La *Memòria* tracta de justificar les institucions que s'han de conservar com a excepció al Codi civil general per a tot Espanya amb la finalitat que tot el dret civil balear quedi condensat en les excepcions que s'han de mantenir i, com a tals, s'han d'incloure en el Codi civil espanyol. La *Memòria* no fa cap distinció entre illes.

La mateixa *Memòria* va servir de base per a la futura redacció de l'apèndix sobre les Balears del Codi civil,⁶² ja que el dret foral declarat subsistent «per ara», al CC, hauria de recollir-se en un apèndix que s'incorporaria al Codi civil.

Per això, respecte d'Eivissa, Víctor Navarro diu el 1897 que «si s'arriba a formar l'apèndix foral per a Balears, i es fa extensiu a Eivissa, se li vindrà a imposar a aquesta illa un dret completament nou i estrany per a ella».

Pels reials decrets del 17 i el 24 d'abril de 1889 es va cridar a constituir les comissions⁶³ que havien de redactar els apèndixs de cada territori amb dret civil propi. El Projecte d'apèndix balear es va finalitzar el 20 de febrer de 1903, però mai no es va aprovar.

4.2. UNA MIRADA DES DE LES ILLES BALEARS A LA QÜESTIÓ FORAL DE LA CODIFICACIÓ CIVIL CASTELLANA

Amb el nom de *qüestió foral*, durant la codificació civil espanyola (castellana) es feia referència al plantejament de la subsistència dels drets civils espanyols, no castellans, al marge del codi que s'estava elaborant.

La qüestió foral se solucionà provisionalment en els articles 5, 6 i 7 de la Llei de bases de l'11 de maig de 1888.

Prèviament s'havia rebutjat la base dissetena del Projecte de llei de bases del 22 d'octubre de 1881, que deia que «la publicación del Código civil quedarán derogados los Códigos romanos y las Decretales en las provincias donde hoy se aplican como derecho supletorio». I també s'havia rebutjat el Projecte de llei de bases del 7 de gener

---

62. Segons Planas, no es va manifestar una postura historicista o netament foralista en el camp del dret, sinó una visió pragmàtica, ja que s'intentava evitar el trastorn que representaria un canvi radical en la regulació de determinades institucions i es posava en relleu els perjudicis que podria ocasionar als drets adquirits o les simples expectatives de dret. Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 259.

63. La comissió balear, presidida per Pedro Ripoll Palou, estava formada per Manuel Guasp Pujol, Pedro Sampol, José Socias Gradolí, Enrique Sureda Morera i Miguel Ignacio Font Muntaner.

de 1885, que en l'article 5 deia: «En las provincias y territorios en que subsiste Derecho foral seguirán por ahora en vigor las leyes, fueros y disposiciones legales, usos, costumbres y doctrina que en la actualidad constituyen excepción del derecho común de Castilla, de suerte que no sufra alteración su actual régimen jurídico por la publicación del Código, teniendo éste tan sólo el carácter de derecho supletorio⁶⁴ en aquellas cuestiones que no sean aplicables el Derecho romano y el canónico».

L'article 5⁶⁵ de la Llei de bases de l'11 de maig de 1888 es plasma en l'article 12⁶⁶ CC, i l'article 7 de la Llei de bases, en l'article 13⁶⁷ CC. Així mateix, l'article 6 i part de l'article 7⁶⁸ de la Llei de bases del 1888 fixen el procediment que s'ha de seguir per tal de recollir «las instituciones forales que conviene conservar en cada una de las provincias o territorios donde hoy existen», «en varios proyectos de ley, los apéndices del Código Civil, en los que se contengan», tot això «previo informe de las Diputaciones provinciales y de los Colegios de Abogados, y oyendo a la Comisión general de Codificación».

64. A Catalunya s'havia mantingut la supletorieta del dret canònic com a primer dret supletori. A les Illes Balears, seguint A. PLANAS ROSSELLÓ, «La recepción del *ius commune*», p. 583, sabem que «durante el periodo codificador, la doctrina balear fue unánime en la consideración del derecho romano como principal fuente del sistema jurídico en materia de derecho civil» i «desapareció para siempre toda mención a la supletorieta del derecho canónico, como ya venía siendo habitual desde la segunda mitad del siglo XVII».

65. *Gazeta de Madrid*, 22 de maig de 1888: «Las provincias y territorios en que subsiste el derecho foral, lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico por la publicación del Código, que regirá tan sólo como supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas por sus leyes especiales. El título preliminar del Código, en cuanto establezca los efectos de las leyes y de los estatutos y las reglas generales para su aplicación, será obligatorio para todas las provincias del Reino. También lo serán las disposiciones que se dicten para el desarrollo de la base 3ª, relativa a las formas del matrimonio.»

66. «Las disposiciones de este título, en cuanto determinan los efectos de las leyes y de los estatutos y las reglas generales para su aplicación, son obligatorias en todas las provincias del Reino. También lo serán las disposiciones del título 4º, libro primero. En lo demás, las provincias y territorios en que subsiste el Derecho foral, lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico, escrito o consuetudinario, por la publicación de este Código, que regirá tan sólo como derecho supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas por sus leyes especiales.»

67. «No obstante lo dispuesto en el artículo anterior, este Código empezará a regir en Aragón y en las Islas Baleares al mismo tiempo que en las provincias no aforadas, en cuanto no se oponga a aquéllas de sus disposiciones forales o consuetudinarias que actualmente estén vigentes.»

68. «No obstante lo dispuesto en el artículo anterior, el Código civil empezará a regir en Aragón y en las Islas Baleares al mismo tiempo que en las provincias no aforadas, en cuanto no se oponga a aquéllas de sus disposiciones forales y consuetudinarias que actualmente estén vigentes. El Gobierno, previo informe de las diputaciones provinciales de Zaragoza, Huesca, Teruel e Islas Baleares y de los colegios de abogados de las capitales de las mencionadas provincias, y oyendo a la Comisión general de Codificación, presentará a la aprobación de las Cortes, en el plazo más breve posible, a contar desde la publicación del nuevo Código, el proyecto de ley en que han de contenerse las instituciones civiles de Aragón e Islas Baleares que convenga conservar. Iguales informes deberá oír el Gobierno en lo referente a las demás provincias de legislación foral.»

Observem que, en els territoris forals, el Codi civil espanyol es va començar a aplicar de manera directa (art. 12.1 CC) en algunes matèries perquè era obligatori en tot el Regne. En la resta de matèries, el Codi civil espanyol va declarar la plena subsistència dels drets forals, incloent-hi la vigència dels drets supletoris propis (per exemple, el *ius commune*), de manera que el Codi civil espanyol era el dret supletori en segon lloc, a falta de dret supletori propi (art. 12.2 CC).

No obstant això, les Illes Balears⁶⁹ i Aragó van quedar en una altra situació. En definitiva, per a les Illes Balears, l'article 13 (originari) del Codi civil dona a entendre que es conserven només les seves disposicions forals o consuetudinàries vigents que s'oposin al dret comú codificat i desapareixen els antics drets supletoris.

Arran d'aquest procés observem que es va produir una desconexió entre els articles 5, 6 i 7 de la Llei de bases del 1888 i els corresponents articles 12 i 13 CC (originaris).

Quan l'article 7 de la Llei de bases deia «no obstant el que disposa l'article anterior», es referia a l'article 6 de la Llei de bases, mentre que l'article 13 CC quan deia «no obstant el que disposa l'article anterior» s'estava referint a l'article 12 CC, que respon a l'article 5 de la Llei de bases, i no a l'article 6, que seria «l'article anterior» de què parla l'article 7 de la Llei de bases. Així, el «no obstant, el que disposa l'article anterior» de l'article 13 CC exceptua, a les Illes Balears, la previsió feta per l'article 12.2 CC amb relació a tots els territoris forals: «[...] sense que pateixi alteració seu actual règim jurídic, escrit o consuetudinari, per la publicació d'aquest Codi, que regirà tan sols com a dret supletori en defecte del que ho sigui en cadascuna d'aquelles per les seves lleis especials».

L'origen d'aquesta redacció de l'article 7 de la Llei de bases del 1888 es troba en l'esmena⁷⁰ presentada pels diputats aragonesos (per tots, Joaquín Gil Berges) el 17 de juny de 1885. La intenció⁷¹ dels diputats aragonesos era, en primer lloc, que no s'apliqués a Aragó l'article 5 de la Llei de bases, és a dir, l'article 12 CC del 1889:⁷²

69. Durant les sessions parlamentàries, en les discussions relatives als drets supletoris forals existents, es parlava d'Aragó i de Biscaia com els territoris que tenien com a dret supletori el de Castella, davant de Catalunya i Navarra, que tenien dret supletori propi i reivindicaven poder mantenir-lo. Les Illes Balears, en canvi, no eren esmentades. Vegeu E. ROCA TRÍAS, «La codificación y el derecho foral», *Revista de Derecho Privado*, núm. 62 (1978), p. 639-640.

70. *Gazeta de Madrid*, 22 de maig de 1888: «No obstante lo dispuesto en el artículo anterior, el Código civil empezará a regir como supletorio en Aragón al mismo tiempo que en las provincias no aforadas. El Gobierno, previo informe de las diputaciones provinciales y colegios de abogados de Zaragoza, Huesca y Teruel, y oyendo a la Comisión General de Codificación, presentará a la aprobación de las Cortes, dentro de los dos años siguientes a la aprobación del nuevo Código, el Proyecto de Ley en que han de contenerse las instituciones civiles de Aragón que conviene conservar».

71. Jesús DELGADO ECHEVARRÍA, «El origen del primitivo art. 13 del CC y el derecho aragonés», *Centenario del Código civil*, tom I, Madrid, Asociación de Profesores de Derecho Civil, 1990.

72. Esmena de l'article 7 del Dictamen de la Comissió, referent al projecte de llei que autoritza el

[...] se pretendía que las relaciones entre el Código civil y el derecho aragonés se rigieran exclusivamente por el art. 13 CC. y no por el art. 12 CC. Tal y como señalaba la doctrina aragonesa de la época, «ninguna de las prescripciones de todos los restantes artículos de dicho cuerpo legal son aplicables en Aragón si se oponen a su derecho foral y consuetudinario vigente. Es decir que ni los artículos del título preliminar ni, por tanto, su art. 12, rigen en Aragón si en algo contrarían las disposiciones vigentes de nuestro derecho». Con ello, lo que se pretendía fundamentalmente es que se mantuviera vigente el sistema de fuentes aragonés que admitía la costumbre contra ley, y evidentemente ese fue el objetivo de los diputados aragoneses al introducir el art. 7º de la ley de bases.

Els diputats aragonesos tampoc no volien⁷³ que s'apliqués a Aragó el paràgraf segon de l'originari article 12 CC, «pues de acuerdo con lo previsto en el art. 5º del proyecto de ley de bases podría entenderse que en Aragón el supletorio de primer grado sería también el Derecho romano y el canónico. Supletoriedad que se quería evitar porque históricamente no se había recurrido nunca a ningún Cuerpo supletorio foráneo, y porque desde el siglo XVIII, cuando Aragón perdió su capacidad legislativa, se había aceptado como Derecho supletorio al Derecho de Castilla».

Les Illes Balears van quedar en la mateixa situació que Aragó perquè, quan es va debatre l'esmena aragonesa, el diputat mallorquí Antoni Maura i Montaner va ser partidari d'incloure les Illes Balears en el règim proposat per Aragó per a separar-se de la tendència extrema defensada per Duran i Bas en matèria de conservació de drets forals i així marcar una tendència diferent dels catalans.⁷⁴

En la sessió del 27 de juny de 1885 es va exposar al Col·legi d'Advocats de Palma la consulta de Maura i Montaner sobre com s'havia de procedir en aquest punt i es va aprovar per majoria adherir-se a la postura d'Aragó.

Val la pena ressaltar,⁷⁵ com a justificació de la postura de Maura i Montaner, que el 1885 la referència als drets supletoris dels territoris forals es feia en els termes del dret romà i el dret canònic, però la dicció definitiva no va ser així: «[...] el Código,

Govern a publicar un codi civil, de 17 de juny de 1885. Vegeu R. HERRERO GUTIÉRREZ i M. A. VALLEJO ÚBEDA (ed.), *El Código civil. Debates parlamentarios 1885-1889*, Madrid, Boletín Oficial del Estado, 1989, p. 536 i 891. En la sessió de l'11 d'abril de 1888 (ibídem, p. 929), el Congrés va presentar el text, aprovat definitivament, del Projecte de llei que autoritzava el Govern a publicar un codi civil, i l'article 7 manté la redacció proposada primerament. En la sessió del Senat del 28 d'abril de 1888, l'art. 7 del Dictamen de la Comissió Mixta, relativa al Projecte de llei per a dictar un codi civil, ja es referia a les Balears (ibídem, p. 987).

73. Opinió basada en Jesús DELGADO, «El origen del primitivo art. 13 del CC y el derecho aragonés».

74. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 260.

75. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 261.

que regirá tan sólo como supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas por sus leyes especiales».

Conta Planas⁷⁶ que «en el debate que tuvo lugar en el Colegio de Abogados en 1885 quedó claro que se consideraba que la renuncia al derecho romano se circunscribía a aquellas normas que, aunque no fuesen contrarias a las del derecho consuetudinario y escrito propio de Mallorca, no estaban arraigadas en sus costumbres. [...] muchos de ellos consideraban que la vigencia de la integridad del derecho romano como supletorio constituiría una novedad». Per tant, s'havia admès⁷⁷ l'aplicació del *ius commune* com a propi, «puesto que podía decirse que el único derecho aplicable a las instituciones mallorquinas era el común [que era el derecho de Castilla]».⁷⁸

Quan es va retre comptes del Codi civil, les Corts van mostrar la seva disconformitat amb molts punts de l'articulat perquè entenien que no s'havien respectat les seves bases. Per això l'entrada en vigor es va haver de prorrogar, pel Reial decret d'11 de febrer de 1889, fins al dia 1 de maig de 1889.

En aquest temps, la Diputació Provincial de Balears va reaccionar a la inclusió de les Illes Balears en l'article 13 CC i el dia 1 de maig de 1889 es va traslladar al Ministeri de Gràcia i Justícia una sol·licitud perquè les Illes Balears fossin incloses en l'article 12.2 CC, petició que no va ser acceptada. Per això es va produir el resultat que la Diputació Provincial pretenia evitar: «A partir de entonces existió inseguridad jurídica, ya que sólo por vía jurisprudencial se pudo determinar cuáles eran “sus disposiciones forales y consuetudinarias actualmente vigentes”».⁷⁹

Paradoxalment, fou una altra interpretació⁸⁰ de l'article 13 CC la que va aportar la solució definitiva a la distinció entre regions forals: «[...] una abusiva interpretación doctrinal y jurisprudencial de los art. 12 y 13 CC llevó a negar que pudiera haber otro orden de prelación de fuentes en toda España que no fuera el señalado en el art. 6º CC. En consecuencia, las relaciones entre el Código civil y los llamados Derechos forales,

76. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 264.

77. Rafael de UREÑA, «Derecho foral», a *Enciclopedia jurídica española*, tom XI, Barcelona, Seix, 1910, p. 148: «Los representantes de Aragón y Mallorca, digámoslo en honra suya, siempre fueron más transigentes [...] en Aragón y Baleares ha penetrado el Código, no sólo como Derecho supletorio de primer grado, ó, por mejor decir, único, sino para regular todo aquello que el régimen jurídico-foral ataña, siempre que á éste no se contraponga».

78. E. ROCA TRÍAS, «Sistema de fuentes del derecho de Mallorca», *Anuario de Derecho Civil*, tom xxxv (1982), p. 38, i E. ROCA TRÍAS, «El antiguo artículo 12 del Código civil y la historia del derecho supletorio», *Centenario del Código civil*, tom II, Madrid, Asociación de Profesores de Derecho Civil, 1990, p. 1793-1795.

79. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 263.

80. DELGADO, «El origen del primitivo art. 13 del CC y el derecho aragonés».

incluidos Aragón y Baleares, se gobernaron por lo dispuesto en el art. 12 CC. Para Baleares, le propició la posibilidad de defender la supletoriedad del Derecho romano».

En conclusió, sabem que en realitat no hi havia dret supletori propi a les Illes Balears, ja que el dret romà vulgar, el *ius commune*, que des del segle XIII s'havia considerat dret supletori, havia arrelat profundament en els costums, cosa que havia significat que el dret supletori s'apliqués gairebé sempre i es convertís així en el principal ordenador de la realitat jurídica de les illes, atesa l'absoluta manca de normes civils en el dret autòcton balear.

Així, el dret principal era el conjunt d'institucions d'origen consuetudinari que s'havien anat perfilant des de la conquesta de les illes —*ius municipale* o *intra propria*—, la insuficiència del qual se suplia amb la vigència del dret romà justinianeu. Per això el *ius commune* va constituir el dret propi de Mallorca per aplicació en la pràctica, encara que el seu reconeixement oficial sigui dubtós.⁸¹ Per aquesta manca de reconeixement oficial, es continuava parlant⁸² del dret romà com a supletori,⁸³ però, en la pràctica, era l'únic dret propi de Mallorca.

Com a prova d'això hem d'esmentar el Projecte d'apèndix del 1949, ja que, en relació amb el tema de l'aplicació del dret civil propi, és especialment interessant perquè en el seu títol preliminar fa referència a les fonts del dret civil balear i perquè l'article 2 distingeix les institucions legals de les consuetudinàries. Les institucions legals (que l'apèndix qualifica també d'«especialitats i singularitats forals») es regeixen, en primer lloc, pels preceptes de l'apèndix i, supletòriament, pel dret romà o foral escrit, cosa que significa que l'apèndix manté el dret romà com a dret supletori. Així mateix, a falta de regulació en l'apèndix, quan es tracti d'institucions consuetudinàries, s'han d'atendre els usos i el costum. Per tant, tant el dret romà o foral escrit, com les usos i costums, són fonts de dret supletori de l'apèndix en totes les matèries regulades en ell.

Quan es va proposar aquesta redacció, i especialment els termes «sent per tant obligada l'observança d'aquestes lleis i costums com a font de dret supletori» (art. 2 Projecte d'apèndix del 1949), l'article 13 CC (originari) aplicava el Codi civil espanyol

81. E. ROCA TRÍAS, «Sistema de fuentes del derecho de Mallorca», p. 36, i E. ROCA TRÍAS, «El antiguo artículo 12 del Código civil y la historia del derecho supletorio», p. 1788-1789.

82. Reial cèdula del 31 d'agost de 1736, sobre un tema de fideïcomisos. Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del Reino de Mallorca: de la Nueva Planta a la unificación liberal», a J. A. ESCUDERO, *Génesis territorial de España*, Saragossa, El Justicia de Aragón, 2007, p. 537-538.

83. L. PASCUAL GONZÁLEZ, «Bosquejo histórico y estado actual de las fuentes de derecho foral de Mallorca», *Revista de Derecho Privado*, tom XVIII (1931), p. 293, a propòsit de l'art. 13 CC, diu: «Al tratar del derecho vigente en este territorio, ninguno de los autores extraños a esta comarca menciona el derecho romano entre las disposiciones que rigen [...] y como no se menciona el derecho romano, es lógico deducir que éste no rige, ni como supletorio. Pero es un hecho positivo que el derecho romano se aplicaba al publicarse aquel cuerpo legal, como repetidamente lo tenía declarado el Tribunal Supremo, y aun después ha continuado su aplicación por parte del foro balear, en materia de sucesiones y hasta de régimen patrimonial en el de bienes conyugales».

excepte quan els principis propis del dret civil balear fossin contraris a l'aplicació del Codi civil espanyol, de manera que l'entrada del dret supletori propi, desplaçant el Codi civil, es produïa només en les matèries «recollides o esmentades» en l'apèndix, per la qual cosa aquests termes eren respectuosos amb l'article 13 CC («en el que no s'oposi a aquelles de les seves disposicions forals o consuetudinàries que actualment estiguin vigents»).

4.3. LA PRELACIÓ DE FONTS EN MATÈRIA CIVIL

Un cop publicat el Codi civil espanyol (art. 12 i 13 CC), la prelación de fonts en matèria civil va ser:

- a) Les lleis generals estatals posteriors al Codi civil.
- b) El títol preliminar i el títol iv del llibre i del Codi civil, aplicables en tot el Regne (art. 12.1 CC).
- c) Les disposicions que, com a generals, van ser vigents a tot Espanya subsistents a l'entrada en vigor del Codi civil espanyol i els preceptes del Codi civil o de qualsevol altre cos legal que les hagin substituïdes.
- d) Les disposicions escrites o consuetudinàries de l'antic dret propi de Mallorca que s'oposen o són irreductibles al dret comú del Codi civil.
- e) El Codi civil, com a dret propi de les Balears, en el que no s'oposi al seu antic dret.

La qüestió problemàtica d'aquest elenc de fonts és, abans de res, establir si regeixen amb preferència al dret civil propi, des del 1889 fins a la Compilació del 1961, les lleis generals posteriors al Decret de Nova Planta i no derogades pel Codi Civil i les normes del Codi Civil que van derogar lleis generals posteriors al Decret de Nova Planta i van incorporar-les al CC.

La creença que regien amb preferència al dret propi balear les normes del Codi civil que van derogar lleis generals posteriors al Decret de Nova Planta i van incorporar-les al mateix Codi, la va mantenir el Tribunal Suprem i va constituir, a partir de la dècada dels noranta del segle XIX i fins a la Segona República (1931), un dels instruments més freqüentment utilitzats per a anar escapçant el dret civil propi. No obstant això, és també habitual la interpretació que, un cop publicat el Codi civil, van reviure les disposicions forals derogades per lleis generals des de la promulgació del Decret de Nova Planta fins a l'entrada en vigor del Codi.

4.4. EL SIGNIFICAT DE LA SUPLETORIETAT DEL CODI CIVIL ESPANYOL (1889-1961)

En aquesta qüestió ens interessa partir de la idea recordada per Planas⁸⁴ que «[l]a pervivència de los derechos supletorios de los territorios forales, tal y como fue defendida por Silvela en el debate parlamentario, en el fondo suponía su conservación no con un carácter integrador, sino como elementos del sistema jurídico que conformaban un todo orgánico con las disposiciones positivas autóctonas. La supletoriedad de segundo grado a favor del Código Civil sólo tenía sentido porque los derechos romano y canónico, como afirmaba Silvela, no merecían verdaderamente el nombre de supletorios. Y de acuerdo con esta interpretación, no tenía por qué existir una excesiva diferencia ente el papel que jugaba el derecho romano en Cataluña, donde se mantenía como supletorio, y en Baleares, donde se había renunciado a él».

Malgrat això, la interpretació correcta de la supletorietat del Codi civil espanyol a partir dels articles 12 i 13 CC (originari) fou la que es deriva del text legal, i no la pretensió dels legisladors del moment.

Seguint Badosa,⁸⁵ podem entendre com fou interpretada la supletorietat del Codi civil espanyol des d'aquell moment. Així, la comunitat (el caràcter de dret comú del CC) va ser una qualitat atribuïda *ex novo* al Codi civil espanyol, ja que no la tenia el dret que substituïa, que era el dret civil de Castella. I aquesta qualitat de comú va ser atorgada de manera indirecta al CC per mitjà de la supletorietat respecte dels drets amb vigència territorial limitada. Era una supletorietat segona, inútil des del punt de vista de l'aplicació efectiva, però la seva pretensió no era l'aplicació efectiva del CC, sinó només la seva aplicabilitat a àmbits territorials on mai no havia estat aplicable el dret de Castella; és a dir, l'expansió territorial de la seva vigència.

Continua Badosa⁸⁶ revelant-nos que la segona supletorietat del Codi civil espanyol significava incorporar-se a l'ordenació jeràrquica de les normes vigents en el territori foral; per tant, acceptar-la. La relació principal-supletori indica la diferència entre dos drets pel seu origen històric, sense comunicació normativa interna, de manera que l'aplicació del segon comença on acaba la del primer, quan s'han esgotat totes les possibilitats normatives del dret principal. La conclusió de l'autor és que hi ha una vinculació inseparable entre les idees de comunitat o vigència territorial, d'una banda, i supletorietat en general, de l'altra. En els territoris forals, el Codi civil espanyol va compensar vigència per aplicació, per la qual cosa va prorrogar l'extensió territorial a canvi de l'aplicació només supletòria.

84. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 265.

85. F. BADOSA, «La recent jurisprudència constitucional sobre les competències de les comunitats autònomes en dret civil», *Iuris: Quaderns de Política Jurídica*, núm. 1 (1994), p. 11-36.

86. F. BADOSA, «La recent jurisprudència constitucional».

5. EL PROCÉS COMPILADOR. LA COMPILACIÓ DEL DRET CIVIL ESPECIAL DEL 1961

5.1. EL PROCÉS COMPILADOR

El Projecte d'apèndix al Codi civil espanyol per al dret foral balear, redactat per la Comissió Especial de Dret Foral de les Illes Balears, és del 20 de febrer de 1903.⁸⁷ El 15 de setembre de 1916 hi va haver un vot particular de Manuel Guasp i José Socías al projecte d'apèndix esmentat on s'exposava la conveniència de renunciar a mantenir un dret civil propi arcaic enfront de la modernitat que representava aplicar tot el CC, en plena expansió del moviment codificador a Europa.

El 1920 el Col·legi d'Advocats de Palma de Mallorca va aprovar el Projecte d'apèndix i el 2 de juny de 1921 va emetre l'informe sobre el Projecte d'apèndix on sostenia la vigència del dret romà justinianeu com a dret propi.

El text articulat del Projecte d'apèndix al Codi civil (aprovat per la Junta General del Col·legi d'Advocats el 7 de setembre de 1920) va ser adoptat per la Diputació Provincial en la sessió del 5 de maig de 1924, però no va arribar a ser apèndix perquè a partir del Congrés Nacional de Dret Civil de Saragossa (3-9 d'octubre de 1946) es va passar del sistema de recollir el dret foral en apèndix al sistema de compilacions.

El Decret del 23 de maig de 1947 recull les conclusions del Congrés Nacional de Dret Civil celebrat a Saragossa i estableix el nomenament dels juristes de cada regió que han de formar part de les comissions especialitzades i les bases per tal d'elaborar els avantprojectes de compilació de les institucions històriques, tenint en compte la seva vigència i aplicabilitat en relació amb les necessitats i exigències del moment; i els autoritza a elaborar-les prenent com a base els projectes d'apèndix anteriors.

En virtut de l'Ordre de 24 de juny de 1947 es constitueixen aquestes comissions. La Comissió de Juristes que havia de redactar la Compilació de Balears va ser nomenada, finalment, per l'Ordre del 10 de febrer de 1948.⁸⁸ En la Comissió no hi havia representants d'Eivissa.⁸⁹

---

87. Tot seguint les previsions de l'art. 7, par. 2, de la Llei de bases: «El Gobierno, previo informe de las diputaciones provinciales de Zaragoza, Huesca, Teruel e Islas Baleares y de los colegios de abogados de las capitales de las mencionadas provincias, y oyendo a la Comisión general de Codificación, presentará a la aprobación de las Cortes, en el plazo más breve posible, a contar desde la publicación del nuevo Código, el proyecto de ley en que han de contenerse las instituciones civiles de Aragón e Islas Baleares que convenga conservar».

88. Presidida per Gonzalo Fernández de Castro, president de l'Audiència Territorial, i formada per Juan Alemany, Manuel Cerdó, Germán Chacártegui, Gabriel Subias, Félix Pons i José Quiñones.

89. J. COSTA RAMÓN, «Derecho foral ibicenco I. La costumbre foral ibicenca», *Eivissa*, 1a època, núm. 20 (1946), p. 325, assenyala: «Cada una de las islas del archipiélago balear tiene modalidades peculiares, que las diferencian entre sí y que a su vez han impreso su huella en el campo del derecho, reflejándose en la vida jurídica. De ahí que estemos en absoluto de acuerdo con los letrados mallorquines D. Manuel

El Projecte de compilació es va aprovar el dia 23 de febrer de 1949, però no va arribar a ser Compilació.

El 23 de febrer de 1953 el president de la Comissió General de Codificació va rebre una carta de la Subsecretaria de Justícia on es deia que els avantprojectes de les compilacions podien prendre com a base els projectes d'apèndix.

El 5 de desembre de 1958 es va constituir la Secció Especial⁹⁰ per a la Compilació del Dret Civil de Balears. La Secció Especial va iniciar els seus treballs i, tot i que es va prendre com a base el Projecte d'apèndix del 1949, la sistemàtica i l'estructura van variar totalment.

El canvi en l'estructura de la Compilació balear del 1961 s'inicia amb la postura de la Comissió de Juristes d'Eivissa (Acta de la sessió celebrada a Eivissa el 14 de març de 1960), que posa en paraules un element jurídicament invisible fins llavors:

La circunstancia de que la Isla de Mallorca sea, de las que integran el archipiélago balear, la más extensa, poblada e importante, motiva sin duda el error muy extendido de hacer pasar como sinónimo lo balear y lo mallorquín, con olvido de que cada una de ellas tiene sus propias características y peculiaridades que no cabe desconocer y que no pueden borrar el hecho de que el archipiélago constituya una unidad política y administrativa. Esta confusión, que se manifiesta en todos los ordenes, se pone singularmente de relieve, y sin duda con más peligro, en el campo jurídico, en el que las expresiones Derecho balear o de las Islas Baleares y Derecho de Mallorca se han tomado siempre como equivalentes, no sólo por la doctrina científica sino también en la literatura jurisprudencial y en las disposiciones legales.

Aquesta Comissió va elaborar un apèndix al Codi civil per a Eivissa i Formentera. Per això en l'informe que el 14 de març de 1960 va elevar a la Comissió General de Codificació reivindica les peculiaritats pròpies del seu dret.

La proposta de la Comissió d'Eivissa per a incorporar les seves institucions en l'apèndix és triple:

- 1) Procedir a una nova redacció del seu text, estructurant-hi el dret civil vigent a totes les illes Balears, incorporant per a això a la Comissió provincial representants de Menorca i del grup de les Pitiüses (Eivissa i Formentera).
- 2) Mantenir dit projecte d'Apèndix, eliminant d'ell els insuficients preceptes que dedica al dret

---

Guasp y D. José Socias, los cuales estimaron en su voto particular que, de aplicarse aquél, Menorca e Ibiza tendrían si tal designio prevaleciera, un parcial derecho tan exótico y nuevo como inesperado, fundado en el equívoco de que se respetan y codifican sus seculares especialidades fueristas».

90. Comissió presidida per José Castán i integrada per Rafael Rubio, Santiago Pelayo Horé, Pablo Jordán de Urries, Francisco Bonet Ramón, Gabriel Subías (vocal foralista), Germán Chacártegui Saénz (vocal foralista) i Marcelino Cabanas Rodríguez.

d'aquesta illa, com apèndix de Dret civil vigent a l'illa de Mallorca, deixant per a més endavant i donant amb això més temps per a un detingut estudi, la formació d'un projecte d'Apèndix de Dret civil aplicable a les illes menors de l'arxipèlag balear. 3) Seguir el mateix criteri de mantenir aquest projecte d'Apèndix, addicionant-li una sèrie de preceptes que determinin quins articles del mateix són d'aplicació a aquest territori, quins no i afegir-ne d'altres on es recullin institucions o peculiaritats no regulades en el mateix.

La decisió final⁹¹ va ser replantejar el treball de la Comissió i es va optar per dividir la Compilació en dos llibres: un per a Mallorca i Menorca i un altre per a Eivissa i Formentera.⁹²

Finalment, el Projecte elevat al Consell de Ministres el 12 d'agost de 1960 es va estructurar en tres llibres: el primer per a Mallorca, el segon per a Menorca i el tercer per a Eivissa i Formentera.

El 12 d'agost de 1960 el ministre de Justícia va elevar al Consell de Ministres el Projecte, que acabà sent la Compilació del dret civil especial de les Illes Balears del 1961.

De tota manera, la divisió en llibres per illes, arribés com arribés, sembla que no va ser més que una conseqüència històrica.⁹³

91. J. CERDÀ GIMENO, *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*, tom xxxi, vol. 2, Madrid, Edersa, 1981, p. 3, comenta que, segons el testimoni de membres de la Comissió Especial, la idea de la divisió per llibres va ser de Castán Tobeñas.

92. Així, el Projecte de treball per a la secció especial de la Comissió General de Codificació que acompanya el Projecte de compilació del 8 de juliol de 1961 diu: «Preocupación especial de la Comisión ha sido la de integrar en el Proyecto la totalidad del derecho vigente en las islas de Ibiza y Formentera, del cual el Anteproyecto anterior sólo había tomado en consideración los heredamientos en favor de los hijos nacedores, pactados en capitulaciones matrimoniales típicas de aquellas islas, considerando sus restantes instituciones identificadas con las mallorquinas y sometiénolas, en consecuencia, al mismo tratamiento legal. Saliendo al paso de esta irregularidad, la Comisión reconoce la vigencia actual de un estado de derecho consuetudinario transmitido de generación en generación existente en las islas Pitiusas, que constituyen estatuto propio que, salvo en contadas instituciones, se orienta acusadamente hacia la unificación con las normas del Código civil».

93. Resulta interessant recordar un fet que pot ser un precedent molt remot de la divisió del dret civil a un dret diferenciat per illa: «[...] a partir del segle xiv les disposicions règies a penes s'atorguen de forma conjunta a les tres illes, sinó a cadascuna per separat, malgrat que tinguin un contingut idèntic. [...] El fet que algunes disposicions reials dirigides a l'illa de Menorca ordenin que s'apliquin determinades regles com es fa a Mallorca, perquè les illes formen part d'un mateix regne, indica que la qüestió era objecte de controvèrsia. Com assenyalava, amb gran precisió, el Gran i General Consell de Mallorca a una exposició de 1695 [...]. "Tenen aximatex les dites tres islas les sues pròpies lleis i finalment tenen sos privilegis diversos". La facultat de presentar capítols normatius al monarca o al governador, atorgada als jurats i consells de les illes, contribuí a diferenciar els seus sistemes jurídics». Vegeu A. PLANAS ROSSELLÓ, «Els documents cabdals de la història de Mallorca», p. 11-12.

Com a tancament d'aquest llarg procés, reproduïm l'opinió següent de Planas:⁹⁴ «El movimiento codificador nació con la intención de entregar el derecho a la ley. En este sentido, en los territorios forales, la tardanza en la formación de compilaciones supuso un fracaso, puesto que durante mucho decenios no fue la ley la principal fuente de los sistemas jurídicos civiles».

5.2. LA LLEI 5/1961, DE 19 D'ABRIL, SOBRE LA COMPILACIÓ DEL DRET CIVIL ESPECIAL DE LES ILLES BALEARS

La Compilació del 1961 és una llei estatal i, per tant, forma part d'un únic ordenament, de manera que, a partir d'aquest moment, la relació entre la Compilació i el Codi civil espanyol s'estableix com una relació entre normes d'igual rang, emanades d'un únic legislador, basada en els principis de jerarquia i posterioritat. Així, a partir d'ara, les relacions entre els drets forals i el Codi civil espanyol vindran donades per allò que les compilacions estableixin, i no pels originaris articles 12 i 13 CC, que si bé són d'una llei anterior i d'igual rang, queden superats per les disposicions de les compilacions.

La subsistència o no del dret supletori propi a partir de la redacció de l'article 13 CC (originari) té poca rellevància perquè la Compilació del dret civil especial balear del 1961 afirma, en la disposició final segona, que a partir d'ara el seu únic dret supletori serà el conjunt dels «preceptes del Codi civil que no s'hi oposin i les fonts jurídiques d'aplicació general».

5.2.1. *En particular, el qualificatiu de dret «especial»*

Amb la Compilació del 1961, el dret contingut en ella deixa de ser excepcional⁹⁵ perquè ja no es tracta d'una sèrie de normes o disposicions (o institucions) sense unitat interna, destinades només a preveure casos aïllats (en el sentit que ja no es tracta de les institucions excepcionals que han de conservar-se en contra del CC), sinó que es presenta com un sistema de dret civil amb fonts pròpies i principis generals per a autointegrar les seves normes. L'especialitat no és intrínseca al dret civil (ja que seria

---

94. A. PLANAS ROSSELLÓ, «El derecho del antiguo reino de Mallorca ante la codificación liberal», p. 265.

95. En l'*excepcionalitat* hi ha un dret aplicable que es troba obstaculitzat en casos concrets per l'aplicabilitat d'un altre dret com a preferent, però integrat en aquell; hi ha un sol dret que sobre una matèria determinada té més d'una norma. La norma específica exclou l'aplicabilitat de la norma general quan es donen les circumstàncies previstes en aquella. Vegeu F. BADOSA, «La recent jurisprudència constitucional».

un dret excepcional), sinó que és territorial: un àmbit limitat de vigència dins d'un altre àmbit més ampli.⁹⁶

Per tant, el dret especial (la Compilació) té aplicació preferent sobre el dret comú (Codi civil espanyol),⁹⁷ i el dret comú té caràcter supletori o complementari respecte del dret especial.⁹⁸

Així mateix, el dret especial no té força expansiva ni es pot aplicar per analogia. Però aquesta conseqüència no es pot predicar de la Compilació del 1961. En primer lloc, perquè si el Codi civil espanyol no es pot aplicar quan resulti contrari a la Compilació, tot i trobar-nos davant d'un cas de falta de precepte, és perquè la Compilació té uns principis generals amb força expansiva mitjançant els quals s'han de resoldre les llacunes de la llei.⁹⁹ La Compilació s'insereix en un sistema jurídic que correspon a principis generals diferents dels del Codi civil espanyol i, per tant, en relació amb les matèries regulades en la Compilació, el Codi civil espanyol no pot ser dret comú.

I, en segon lloc, perquè després de la reforma del títol preliminar del Codi civil espanyol, el 1974, la Compilació es converteix, sens dubte, en un cos de dret civil comú com a norma directament aplicable i amb capacitat d'autointegració, cosa que relega el Codi civil a ser subsidiari a falta d'una norma compilada, ja que el Codi civil espanyol és simplement una norma amb rang de llei, igual que la Compilació.

5.2.2. *Finalment, un incís sobre l'estructura de la Compilació balear del 1961*

Com a conseqüència de la divisió de la Compilació del 1961 en tres llibres, per illes, es va començar a plantejar si el dret civil a les Illes balears és o no un únic dret, almenys formalment, i, per tant, si es pot o no parlar d'unitat del dret civil balear.

Per a salvar aquesta problemàtica, l'exposició de motius de la Compilació ja aclaria que «aquesta diversitat de règims no ha d'afectar la unitat formal de la Compilació balear, en la qual, sense trencament de la seva estructura unitària i sistemàtica, s'ha assenyalat l'àmbit d'aplicació territorial dels seus preceptes».

---

96. F. BADOSA, «La recent jurisprudència constitucional».

97. L'art. 2 de la Compilació del 1961 deia: «[...] les disposicions d'aquesta Compilació regiran amb preferència al dit cos legal».

98. Per això la disposició final segona de la Compilació del 1961 assenyalava: «En allò no previst en la present Compilació regiran els preceptes del Codi civil que no s'hi oposin i les fonts jurídiques d'aplicació general».

99. Disposició final segona de la Compilació del 1961.

6. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- ALONSO MARTÍNEZ, M. *El Código civil en sus relaciones con las legislaciones forales*. Madrid: Plus Ultra, 1948, p. 469-470.
- BADOSA, F. «La recent jurisprudència constitucional sobre les competències de les comunitats autònomes en dret civil». *Iuris: Quaderns de Política Jurídica*, núm. 1 (1994).
- BALLESTER PONS, P. «Las instituciones forales de Menorca». *Revista de Menorca*, tom VII (1888-1899), p. 113-148.
- «La sucesión ab-intestado en Baleares». *Revista de Menorca*, tom XIV (1919), p. 181-185.
- BALLESTER PONS, P. «El apéndice de Baleares». *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, núm. 146 (1925), p. 67-90.
- CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel. *Història de les Illes Balears*. Mallorca: Moll, 1998 (Els Treballs i els Dies; 44).
- CERDÀ GIMENO, J. «La revisión del derecho civil especial de Ibiza y Formentera». *Anuario de Derecho Civil*, vol. 26 (1973), núm. 3, p. 849-891.
- *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*. Tom XXXI, vol. 2. Madrid: Edersa, 1981, p. 3.
- CLAR GARAU, R. «La Compilación del derecho civil especial de Baleares». A: *Estudios de derecho privado*. Madrid: Editorial Revista de Derecho Privado, 1962.
- «Título preliminar. Artículos 1 y 2». A: ALBALADEJO, M. [dir.]. *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*. Tom XXXI, vol. 1. Madrid: Edersa, 1980.
- COSTA RAMÓN, J. «Derecho foral ibicenco. I. La costumbre foral ibicenco». *Eivissa*, 1a època, núm. 20 (1946), p. 323-325.
- «Derecho foral ibicenco. II. El derecho de habitación en la costumbre foral». *Eivissa*, 1a època, núm. 21 (1946), p. 343-344.
- «Derecho foral ibicenco. III. Servidumbres». *Eivissa*, 1a època, núm. 22 (1946), p. 359-360.
- «Derecho foral ibicenco. IV. Donaciones». *Eivissa*, 1a època, núm. 22 (1946), p. 360.
- «Derecho foral ibicenco. V. De las sucesiones». *Eivissa*, 1a època, núm. 25 (1947), p. 427-429.
- *Derecho foral ibicenco*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs, 1950.
- «Derecho foral ibicenco». *Eivissa. Revista del Instituto de Estudios Ibicencos*, 2a època, núm. 5 (1958), p. 19-58.
- DELGADO ECHEVARRÍA, Jesús. «El origen del primitivo art. 13 del CC y el derecho aragonés». A: *Centenario del Código civil*. Tom I. Madrid: Asociación de Profesores de Derecho Civil, 1990.
- FAJARNES TUR, E. «Noticias. Derecho consuetudinario de Ibiza». *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, núm. 240, tom VIII (1900), p. 264.

- HERNÁNDEZ-CANUT Y ESCRIVÁ, J. «La Compilación del derecho civil especial de Baleares». *Anuario de Derecho Civil*, vol. 14 (1961), núm. 3, p. 659-690.
- HERRERO GUTIÉRREZ, R.; VALLEJO ÚBEDA, M. A. [ed.]. *El Código civil. Debates parlamentarios 1885-1889*. Madrid: Boletín Oficial del Estado, 1989.
- JAUME I. *Crònica o Llibre dels Feits*. A cura de Ferran Soldevila. Barcelona: Edicions 62, 1982.
- Legislación foral de España. Derecho civil vigente en Mallorca*. Pròleg d'Antonio Maura. Madrid: Pedro Núñez, 1888.
- LLABRÉS, G. «Fuentes del derecho en Mallorca». *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, tom XVII, núm. 458 (1918), p. 177.
- «Fuentes del derecho en Mallorca». *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, tom XIX (1922-1923).
- «Fuentes del derecho en Mallorca». *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, tom XXI (1926-1927).
- LLODRÀ GRIMALT, F. *Sobre la sucesión intestada en Mallorca*. Palma: UIB, 1999.
- «La naturaleza jurídica de la sociedad rural menorquina». *Estudis Baleàrics*, núm. 68-69 (2000-2001).
- «Notas para la regulación del derecho de servidumbre de paso en Mallorca». *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Islas Baleares*, vol. VIII (2006).
- «El sistema de fonts del dret civil balear (1990-2006). Estudi amb motiu del Projecte de reforma del títol preliminar de la Compilació balear». *Revista Catalana de Dret Privat*, núm. 8 (2007).
- «La Compilació de 1961». A: MASOT, Miquel; FERRER, Maria Pilar; SEGURA, Lluís [coord.]. *El dret viscut*. Palma: Lleonard Muntaner, 2011.
- MACABICH I LLOBET, Isidor. «Sobre el antiguo Reino de Mallorca». *Revista del Instituto de Estudios Ibicencos*, 2a època, núm. 3 (1956).
- *Eivissa. Les seves institucions històriques*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1964 (Episodis de la Història; 56-57).
- MASCARÓ ALBERTÍ, M. *Ensayos jurídicos sobre el derecho foral de Mallorca*. Palma: Amengual y Muntaner, 1896.
- «Derecho foral en Mallorca». *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, tom VIII, núm. 234-236 (1899), p. 141-184.
- *Derecho foral de Mallorca*. Palma: 1904.
- MASOT MIQUEL, M. «Compilación del derecho civil especial de Baleares». *Temis*, núm. 12 (1962), p. 213-223.
- MOLL, Antoni. *Ordinacions i sumari dels privilegis, consuetuds i bons usos del regne de Mallorca*. Mallorca: Casa de Pera Guap, 1663.
- NOGUERA ROIG, F. «Exposición de motivos». A: ALBALADEJO, M. [dir.]. *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*. Tom XXXI, vol. 1. Madrid: Edersa, 1980.

- PASCUAL GONZÁLEZ, L. «Bosquejo histórico y estado actual de las fuentes de derecho foral de Mallorca». *Revista de Derecho Privado*, tom XVIII (1931), p. 281-294.
- *Derecho civil de Mallorca. Herencias y otras especialidades forales. Con inclusión del Informe, Compilación y Proyecto de Apéndice de la Comisión de Juristas de 1949*. Palma: Impr. Mossèn Alcover, 1951.
- *Derecho foral de Baleares*. Palma: [s.n.] [1956].
- «La revisión del texto de la Compilación del derecho foral de Baleares». A: *Jornada de Derecho Foral* (1972). Palma: Ilustre Colegio de Abogados de Baleares, 1973.
- PLANAS ROSSELLÓ, A. «Acerca de la naturaleza municipal o territorial del derecho del Reino de Mallorca». *Estudis Baleàrics*, núm. 28 (1988), p. 83-88.
- *Recopilación del derecho de Mallorca 1622: Por los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza*. Palma: Ilustre Colegio de Abogados de Baleares i Miquel Font Editor, 1996.
- «La sucesión intestada de los impúberes y la supuesta aplicación de las constituciones de Cataluña en Mallorca». *Ius Fugit*, núm. 8-9 (2000), p. 95-123.
- «Els documents cabdals de la història de Mallorca. Assaig de classificació normativa». A: *Documents cabdals del Regne de Mallorca: Documents i compilacions legals*. Palma: Parlament de les Illes Balears, 2003.
- *La abogacía en el Reino de Mallorca (siglos XIII-XVIII)*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2003 (Refaubetx; 17).
- «La participación del reino de Mallorca en las Cortes generales de la Corona de Aragón». *Ius Fugit*, núm. 10-11 (2003), p. 763-772.
- «La pervivencia del derecho mallorquín tras los decretos de Nueva Planta». *Ius Fugit*, núm. 13-14 (2004-2006), p. 409-437.
- «La creación notarial en el Reino de Mallorca (ss. XIII-XVIII)». *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, núm. 15 (2005), p. 101-113.
- «*Los jurados de la ciudad y Reino de Mallorca (1249-1718)*». Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2005 (Refaubetx; 23).
- *El notariado en el Reino de Mallorca (siglos XIII-XVIII)*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2006.
- «El derecho del Reino de Mallorca: de la Nueva Planta a la unificación liberal». A: ESCUDERO, J. A. [ed.]. *Génesis territorial de España*. Saragossa: El Justicia de Aragón, 2007, p. 507-546.
- «Estudi historicojurídic». A: URGELL HERNÁNDEZ, R. [dir.]. *Llibre dels reis. Llibre de franqueses i privilegis del regne de Mallorca*. Palma: J. J. de Olañeta, 2010, p. 51-72.
- «Transcripció de la compilació llatina de franqueses i privilegis». A: URGELL HERNÁNDEZ, R. [dir.]. *Llibre dels reis. Llibre de franqueses i privilegis del regne de Mallorca*. Palma: J. J. de Olañeta, 2010, p. 163-271.
- *La Real Audiencia de Mallorca en la época de los Austrias (1571-1715)*. Barcelona: Publicacions de la Universitat Pompeu Fabra, 2010, 430 p.

- PLANAS ROSSELLÓ, A. «Las alegaciones jurídicas y otros papeles en derecho (Mallorca ss. XVI-XIX)». *Ius Fugit*, núm. 17 (2011-2014), p. 105-126.
- «El derecho del antiguo Reino de Mallorca ante la codificación liberal». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 82 (2012), p. 237-266.
- «Derecho de Mallorca y derecho de Ibiza. Reflexiones en torno a dos documentos del Llibre de la Cadena (ca. 1288)». *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* (BSAL), núm. LXX (2014), p. 267-275.
- «La provisión de 13 de diciembre de 1351 reguladora del Gran i General Consell de Mallorca». *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, núm. 24 (2014), p. 7-19.
- «Las recopilaciones del derecho de Mallorca en la época de la dinastía privativa». A: *Historia Iuris. Estudios dedicados al profesor Santos M. Coronas González*. Vol. II. Oviedo: Universidad de Oviedo i KRK, 2014, p. 1291-1300.
- «La carta de poblament d'Eivissa i Formentera del 1236». *Revista de Dret Històric Català*, núm. 14 (2015), p. 121-147.
- «La costumbre en el derecho histórico de Mallorca». *Cuadernos de Historia del Derecho*, núm. 22 (2015), p. 101-116.
- «Els Stili sive ritus curiarum. Una col·lecció oficial mallorquina de dret consuetudinari». BSAL, núm. 72 (2016), p. 251-263.
- «La recepción del *ius commune* en el reino de Mallorca». *Glossae. European Journal of Legal History*, núm. 13 (2016), p. 561-589.
- «Las relaciones entre rey y reino en un territorio sin Cortes. El caso de Mallorca». A: BARÓ PAZOS, Juan [ed.]. *Repensando la articulación institucional de los territorios sin representación en Cortes en el Antiguo Régimen en la monarquía hispánica*. Madrid: Marcial Pons, 2017, p. 97-120.
- «El municipio de Mallorca tras la Nueva Planta borbónica». A: DEYÁ BAUZÁ, M. [dir.]. *1716: el final del sistema foral de la monarquía hispánica*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2018, p. 255-276.
- *Legislación histórica mallorquina: Época medieval y moderna*. Madrid: Agencia Estatal del Boletín Oficial del Estado, 2018.
- PLANAS ROSSELLÓ, A. [coord.]; RAMIS BARCELÓ, R. *Historia del derecho. Síntesis histórica, textos histórico-jurídicos y materiales auxiliares*. 2a ed. revisada. Palma: UIB, 2014.
- PLANELLS RIPOLL, Joan. «Advocats i notaris de les Pitiüses». *Eivissa*, núm. 35 (2000).
- PONS I FÀBREGUES, B. «El dret foral i l'autonomia a Mallorca». Palma: Impremta Francesc Soler, 1919.
- PONS MARQUÉS, F. «Derecho divil de Mallorca». A: *Nueva enciclopedia jurídica*. Tom I. Barcelona: Seix, 1950, p. 282.
- «Una obra sobre nuestro derecho foral». *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, tom 30.

- QUADRADO, J. M. *Privilegios y franquicias de Mallorca (cédulas, capítulos, estatutos, órdenes y pragmáticas, otorgadas por los Reyes de Mallorca, de Aragón y de España desde el siglo XIII hasta fin del XVII)*. Palma: Esc. Tipográfica Provincial, 1894.
- *Forenses y ciudadanos. Historia de las disenciones civiles de Mallorca, en el siglo XV*. Palma: Impr. y Librería de Estevan Trias, 1847.
- RIVERA SIMÓN, M. «Modalidades de derecho foral subsistentes en Menorca». *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, núm. 318-319 (1954), p. 887-912.
- «Modalidades de derecho foral subsistentes en Menorca». *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, núm. 320-321 (1955), p. 39-59.
- «Modalidades de derecho foral subsistentes en Menorca». *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, núm. 342-343 (1956), p. 793-806.
- «Modalidades de derecho foral subsistentes en Menorca». *Revista de Menorca*, any LI, sisena època (1957).
- «Precedentes históricos del derecho foral menorquín». *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, any XXX, núm. 314-315 (1954), p. 573-604.
- ROCA TRÍAS, E. «Sistema de fuentes del derecho de Mallorca». *Anuario de Derecho Civil*, núm. XXXV (1982), p. 38.
- «El antiguo artículo 12 del Código civil y la historia del derecho supletorio». A: *Centenario del Código civil*. Tom II. Madrid: Asociación de Profesores de Derecho Civil, 1990.
- SALVÁ RIERA, J. *El derecho de familia en Mallorca: un estudio histórico-bibliográfico de la legislación mallorquina*. Palma: Tipografía de Felipe Guasp, 1918.
- «Derecho de familia en Mallorca. Legislación mallorquina». *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, tom XVII (1918), p. 17, 52, 68, 89, 100 i 116.
- SUBÍAS FELIU, G. «La Compilación del derecho civil especial de Baleares». *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, núm. 20 (1966), p. 619-645.
- SUREDA MORERA, E. «Existencia y fuentes de la legislación foral de Mallorca». *Revista de Derecho Privado*, any I, núm. 2 (1913-1914), p. 33-42.
- UREÑA, Rafael de. «Derecho foral». A: *Enciclopedia jurídica española*. Tom XI. Barcelona: Seix, 1910.
- VERGER GARAU, J. «Innovaciones introducidas en el derecho civil especial de Baleares por la reciente Compilación». *Revista de Derecho Notarial*, núm. 35-38 (1962), p. 265-299.
- XAMENA FIOU, Pere. *Història de Mallorca*. 4a edició. Palma: Moll, 2005.
- ZAFORTEZA DE CORRAL, Manuel; MUT CALAFELL, Luz; OLIVER MORAGUES, Antonio. *Tratados de notaría en el Reino de Mallorca: Facsímil del Tratado sesión de Antoni Moll de 1714*. Palma: Colegios Notariales de España, 1995.